cunt, conturbationem posteriorem esse in intentione, etsi prior sit in exsecutione; contra vero emollitionem, quæ posterior quidem est in exsecutione, priorem esse in intentione Dei. Pulchre ad hunc locum S. Gregorius lib. XVI *Moral.* cap. XVIII : « Ex divino, inquit munere cor justi *molliri* dicitur, quia superni judicii timore penetratur, non autem secura, sed perturbata sunt corda bonorum, quia dum futuri examinis pondus considerant, quietem hic habere non appetunt, securitatem suam districtionis intimæ consideratione perturbant; qui tamen inter ipsa timoris supplicia sæpe animum revocant ad dona, et ut semetipsos consolatione refoveant, inter hoc quod metuunt reducunt oculum ad dona quæ acceperunt, ut spes sublevet, quem timor premit. » Unde et sequitur:

Timor judicii cor mollit.

Vers. 17. 17. Non enim perii propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo, — id est, nondum prorsus despero de salute : nam licet gemam et querar propter incumbentes mihi tenebras tribulationum, necdum tamen plena caligo faciem meam operuit, neque destitutus sum usu rationis aut lumine seu naturali seu supernaturali; sed ope ac gratia Dei erectus maneo fide, et spe, et charitate constanti in Deum. Vir fortis scilicet neque audax, neque timidus est, sed ubi expedit erigit animum, et audet; vel mutato consilio, ut sapientem plerumque decet, pericula timet, quæ adoriri temeritas foret; ergo audacia et timor vitio vertuntur, si consilium desit; laudi tribuuntur, si adsit. Jobus igitur se religioso consilio timore Dei affici fassus est, ne vero quis animo constanti notam inureret, subdit se non periisse per blasphemiam aut desperationem, vel concidisse aut exanimatum esse propter tenebras, hoc est calamitates imminentes seu præsentes, neque in signum degeneris animi faciem velasse; unde Joannes a Jesu Maria infert, magnanimitatem Jobi, et in passionibus regendis artem miram hoc loco nobis proponi, meritoque commendari.

Jobi in adversis constantia et magnanimitas.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Job ostendit occultam prorsus esse rationem providentiæ divinæ et gubernationis hujus mundi : quippe qui sæpe etiam ad sævissimam tyrannorum, latronum et adulterorum improbitatem diu admodum conniveat, nec nisi futuræ vitæ cruciatibus puniat.

1. Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora : qui autem noverunt eum, ignorant dies illius. 2. Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges, et paverunt eos. 3. Asinum pupillorum abegerunt, et abstulerunt pro pignore bovem viduæ. 4. Subverterunt pauperum viam, et oppresserunt pariter mansuetos terræ. 5. Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum : vigilantes ad prædam, præparant panem liberis. 6. Agrum non suum demetunt : et vineam ejus, quem vi oppresserint, vindemiant. 7. Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore : 8. Quos imbres montium rigant : et non habentes velamen, amplexantur lapides. 9. Vim fecerunt deprædantes pupillos, et vulgum pauperem spoliaverunt. 10. Nudis et incedentibus absque vestitu, et esurientibus tulerunt spicas. 11. Inter acervos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt. 12. De civitatibus fecerunt viros gemere, et anima vulneratorum clamavit, et Deus inultum abire non patitur. 13. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas ejus. 14. Mane primo consurgit homicida, interficit egenum et pauperem : per noctem vero erit quasi fur. 15. Oculus adulteri observat caliginem dicens : Non me videbit oculus : et operiet vultum suum. 16. Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi, et ignoraverunt lucem. 17. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis : et sic in tenebris quasi in luce ambulant. 18. Levis est super faciem aquæ : maledicta sit pars ejus in terra, nec ambulet per viam vinearum. 19. Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, et usque ad inferos peccatum illius. 20. Obliviscatur ejus misericordia : dulcedo illius vermes : non sit in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum. 21. Pavit enim sterilem, quæ non parit, et viduæ bene non fecit. 22. Detraxit fortes in fortitudine sua : et cum steterit, non credet vitæ suæ. 23. Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, et ille abutitur eo in superbiam : oculi autem ejus sunt in viis illius. 24. Elevati sunt ad modicum, et non subsistent, et humiliabuntur sicut omnia, et auferentur, et sicut summitates spicarum conterentur. 25. Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, et ponere ante Deum verba mea?

Vers. 1. 1. Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora : qui autem noverunt eum ignorant dies illius. — Job diluit objectum sibi ab Eliphazo crimen negatæ providentiæ divinæ, dum cap. XXII, 13, ait: « Et dicis : Quid enim novit Deus? et quasi per caliginem judicat, » etc., quod hic valide elidit, profitens Deum universa tempora exacte nosse tam proprie quam metonymice sumpta, ita Lessius lib. IV *De Perfect. divin.* annotavit; siquidem ipse est auctor omnis temporis ac durationis, et conditor ac dispensator conservatorque eorum quæ in tempore exsistunt, carens initio durationis, cum nunquam incœperit, et omne tempus anticipet, occupet, ambiatque. Hinc vocatur *antiquus dierum* apud Danielem cap. VII, 9, quoniam, ut S. Dionysius *De Divin. nom.* cap. X, exponit, « ipse est omnium ævum et tempus, ante dies, ante ævum, ante tempus. » Quod intellige de omni tempore etiam comprehensibili a creatura : parum enim esset ipsum fuisse ante tempus reale, quod nondum sex annorum millia complevit; cum etiam angeli plurimis sæculis, juxta Patrum quorumdam sententiam, ante illud tempus fuerint, Deumque laudaverint, sed fuit etiam ante omne tempus imaginabile, quantumvis illud longum concipiatur. Accipe ante mundum conditum tot sæcula quot sunt arenæ in littore maris, Deus jam erat; accipe totidem myriades sæculorum, Deus antea erat; hunc immensum sæculorum numerum in se multiplica, adhuc Deus infinitis sæculis est antiquior. Dicitur autem *omnium ævum* et *tempus*, quia omne ævum ex ipsius duratione pendet, et omne tempus ex ipso fluit, qui ævo et tempori suum esse tribuit et continuat. Unde cap. V idem Dionysius ait: Αὐτὸς ἐστιν αἰὼν τῶν αἰώνων, ὁ ὑπάρχων πρὸ αἰώνων, *ipse est ævum ævorum, exsistens ante omne ævum*; et paulo ante : Ἀρχὴ καὶ μέτρον αἰώνων, καὶ χρόνων ὀντότης, καὶ αἰὼν τῶν ὄντων, *ipse est principium et mensura ævorum, et temporum entitas, et entium ævum* : quæ omnia causaliter intelligenda, idque, ut S. Dionysius monet, θεοπρεπῶς, *ut Deum decet*, prout fusius annotavimus in S. Dionysii cap. X *De Nom. divin.* Quod ergo Jobus ait : « Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora, » perinde est, *q. d.* Non est cur mihi divinæ providentiæ reprehensionem impingatis; quasi censeam ego res nostras a Deo minime curari : profecto mihi exploratum est, nihil ex iis quæ quovis tempore aguntur Deum latere posse, qui tempora omnia præterita, præsentia et futura perspicacissime intuetur.

Deus est auctor temporis, et eorum quæ in tempore sunt nil ignorat, cognoscens omnia antequam sint.

Deus est etiam ante omne tempus imaginabile.

Qui autem noverunt eum ignorant dies illius, — id est, amici ejus fideles, et ei addicti homines, qui ipsum per fidem cognoverunt, non tam familiarem cum eo habent consuetudinem, ut omnia ejus consilia in rebus humanis administrandis intelligant : plurima enim ignorant quæ abscondita sunt apud Deum, et signata in thesauris ejus : ignorant *dies illius*, hoc est æternitatem ejus, quæ etiam piis incomprehensibilis exsistit, ita S. Gregorius. Vel potius *dies* posuit pro operibus et consiliis, quæ per dies exsequitur Deus, ut ea in primis perstringat consilia, quæ init in rebus humanis moderandis, quæ diebus distinguuntur : sicut Christus etiam de universali judicio loquens ait *Matth.* XXIV, 36 : « De die autem illo et hora nemo scit, nisi solus Pater. » Nam certe ea consilia quæ suscipit Deus in hoc mundo regendo non ita facile explicari possunt, ut putabat Eliphaz, sunt enim difficillima, et quæ viros sanctos in magnam rapiunt admirationem : quapropter S. Paulus exclamat *Rom.* XI, 33 : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? » Scopus igitur Jobi est hoc loco ostendere Deum ad tempus sua judicia occultare, nec primo quoque tempore vindictam suam in improbos exsequi, nec bonos liberare, sed permittere ut multi injurias patiantur; si autem volumus causam inquirere cur ita agat, confusi erimus. Concludendum itaque, judicia Dei arcana esse et admirabilia, omnemque adeo ingenii humani captum superare, ita ut, si velimus ipsa penitus scrutari, deficiant in media via ingenia nostra; sed nobis adoranda esse arcana Dei, quæ nobis sunt incognita, eumque justum esse confitendum, quamvis id quod agit mirum nobis et in speciem absurdum videatur. Cæterum hæc in hebræo et græco textu obscurius per interrogationem efferuntur, *quare ab Omnipotente non sunt abscondita tempora? et cognoscentes eum non vident dies ejus?* quod Septuaginta transferunt, διὰ τί δὲ Κύριον ἔλαθον ὧραι, ἀσεβεῖς δὲ ὅριον ὑπερέβησαν, *quare autem Dominum latuerunt horæ, et impii terminum trangressi sunt?* quidam codices, ut et Complutensis, habent οὐκ ἔλαθον, *non latuerunt*, quod et S. Augustinus ita transtulit, *quare Dominum non latuerunt horæ? quamobrem finem trangressi sunt?* Quæ interrogatio videtur implicite Deo temporum cognitionem derogare, cujus omnino contrarium Job hic intendit : tempora enim non sunt abscondita omnipotenti Deo, sed sunt abscondita hominibus ab eo, quemadmodum Vulgata clarius expressit. Enumerat deinde Job scelera multa, quæ homines iniqui impune in hac vita committunt, ut amici considerent non semper homines flagitiosos in hoc sæculo puniri.

Homines ignorant consilia Dei

2. Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges, et paverunt eos. — Graphice describit impiorum præsertim tyrannorum scelera truculenta, Vers. 2.

quibus infirmum hominum genus injuste opprimunt; *transferre* autem *terminos* nihil est aliud, quam in alienos fundos et possessiones irrumpere, quæ plerumque terminali lapide aut alio certo et familiari signo distinguuntur; quod cum astuti et avari homines sæpe faciant, faciunt tamen tyranni multo frequentius, qui quidquid sibi usui futurum esse putant, id ad se pertinere affirmant, et qua jure, qua injuria, quod suum esse dicunt (sic pervertunt omnia) suum esse faciunt; neque quiescendum putant, donec aliorum dispendio suas augeant opes, et terminos amplificent. Ita Sanctius noster, qui pulchre observat, hoc apud omnes gentes grave putatum esse scelus, neque solum justitiam, sed etiam religionem ea terminorum translatione violari : qua de re gravissimas leges statuere gentiles, quæ hos terminorum direptores non violatæ solum justitiæ, sed religionis proditæ reos esse declarant, et quasi exsecrandos atque sacrilegos ab omnibus impune mactari permittunt.

Terminos violare ac transferre scelus maximum.

De horum terminorum religione, et quibus cæremoniis et sacris collocari soliti sint, vide apud Gyraldum *De Diis gent.* syntag. 1, *De Term. sacrisque term.*, ubi etiam dicit quo supplicio tantum scelus expiari debeat. Dionysius Halicarnassæus lib. I : « Jussit, inquit, Numa, unumquemque fines suos circumscribere, sacrosque finibus lapides apponere : lapides ipsos sacravit Jovi Terminali, statuitque eis sacra quotannis omnes die stata ac constituta facere super locum ipsum congregatos, etc. Quos lapides si quis occulisset, vel transtulisset, sacrum (id est exsecrandum) esse Dei lege statuit, ita ut volenti eum occidere tanquam sacrilegum et securitas adesset, et pollutionis expiatio. » Addit Festus : « Numa Pompilius statuit, eum qui terminum exarassèt, et ipsum et bovem sacros esse, » id est ferro devotos. In Scriptura vero sacra de terminorum custodia graves sunt constitutæ leges, ex quo intelligitur, quam sit execrabile illud furti aut violentiæ genus : sic legimus *Deuter.* XIX, 14 : « Non assumes et transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua : » similiter habetur *Prov.* XXIII, 11 : « Ne attingas parvulorum terminos, et agrum pupillorum ne introeas; » in quem locum consule nostrum Salazar, nec non ad cap. XXII, 28, ubi multa de terminis præclare ac docte disserit. Quod autem subdit : « Diripuerunt greges, et paverunt eos, » aliud genus iniquitatis ac rapinæ commemorat : sicut enim sustulerunt terminales lapides, ut suos terminos amplificarent, sic etiam eadem impudentia aliorum greges prædati sunt, neque puduit illos coram aliis pascere, qui noverant furto esse sublatos.

Terminorum olim summa religio, et eos violantium pœna.

Vers. 3. 3. ASINUM PUPILLORUM ABEGERUNT, ET ABSTULERUNT PRO PIGNORE BOVEM VIDUÆ. — Septuaginta pro *asino* ὑποζύγιον, *subjugale* transtulerunt, uti passim alibi faciunt, ubi nomen *asini* occurrit, ut *Gen.* XXIII, 5 et XXXVI, 24 : item *Exod.* XX, 10, et *Deuter.* V, 14 : rursum *Exod.* XXXIV, 20, πρωτότοκον ὑποζυγίου, ubi D. Hieronymus *primogenitum asini*, S. Augustinus *primitivum subjugalis* transtulit; hinc intelliges quid sit *Matth.* XXI, 5, καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου, *pullum filium* : non jumenti, sed *asinæ*, et quidem *subjugis asinæ*. Recenset autem hic duo alia inclementis animi argumenta maxima, scilicet pupillorum ac viduarum oppressionem, quæ inter ea, quæ in cœlum clamare dicuntur, crimina numerantur : immanis quippe crudelitatis est, genus illud hominum invadere, quod infirmum est, et hominum misericordiæ commendatum; quod vel ipso nomine animos emollit incitatos, et appetentes vindictæ ad lenitatem clementiamque traducit. Alterum est quod crimen illud auget, quia pro pignore abigunt asinum et bovem, quorum usus pupillis et viduis est valde necessarius : quia illorum fortasse opera suam tenuitatem sustentant. Constat quidem licitum esse pignus accipere, et in omni reipublicæ forma id permitti; nihilominus notandum, quod cum Deus permisit populo suo, ut qui pecuniam mutuo darent pignus acciperent, id ea conditione permiserit, ut cum pauperibus non præter modum iniquius ageretur, utque substantia eorum non raperetur, quale erat quod *supr.* diximus *accipere lectum pauperis*, ita ut cogatur super stramen cubare; cui non absimile est, pupilli asinum et viduæ bovem aut vaccam abducere.

Viduarum et pupillorum oppressio est maximum argumentum inclementiæ.

Ecce crudelitatem, quæ ut ab hominibus non puniatur, nihilominus ad Deum pervenit, apud quem perscribitur, donec ii, quos nulla proximorum commiseratio tenet, sentiant judicium erga se sine misericordia ulla exerceri : quin imo nullam pauperibus vindictam postulantibus rependet tamen, ut *Deuter.* XV, 9 et XXIV, 15, et *Exod.* XXII, 23, per Moysen pronuntiat latera ejus qui friget clamatura, quamvis os clausum habeat, et omnia perferat. Miseriam igitur pauperis ad ejus qui ita crudelis fuit condemnationem respicit Dominus. Non ergo sine causa nominatim inter crudelitates, quæ ipsius tempore committebantur, Job has recenset, quod divites pignora a viduis et orphanis acciperent; et quidem pignora quæ ipsis ad eorum alimentum necessaria erant. Interim notat hic Sanctius noster, quod licet non constet quidem, an apud Idumæos de hoc pignoris genere aliquid a legibus cautum fuerit; ex hoc loco tamen fieri verosimile, istiusmodi aliquid aut lege aut consuetudine receptum fuisse, cum apud Hebræos de istiusmodi oppignoratione constituta sint a lege non pauca, uti videre est in *Deuter.* XXIV, ubi cavetur ne quædam loco pignoris a creditoribus sumantur; et speciatim jubetur ne creditor domum alterius ingrediatur, et assumat pignus quod voluerit, sed exspectet foris, et illud accipiat quod debitor obtulerit. Plura de viduarum et pupillorum oppressione et necessaria illorum tutela vide *supr.* cap. VI, 27, et cap. XXIII, 8 et 9.

4. SUBVERTERUNT PAUPERUM VIAM, ET OPPRESSERUNT PARITER MANSUETOS TERRÆ. — Septuaginta vertunt Vers. 4.

ἐκλιναν ἀδυνάτους ἐξ ὁδοῦ δικαίας, ὁμοθυμαδὸν δὲ ἐκρύβησαν πραεῖς γῆς, *divertere fecerunt impotentes de via justa, et simul absconditi sunt mites terræ;* Symmachus reddit, παρέτρεψαν γὰρ πενήτων ὁδὸν · ἁμοῦ ἀφανεῖς ἐποίησαν πραεῖς γῆς, *perverterunt enim pauperum viam; simul e conspectu removerunt mites terræ*; S. Augustinus legit, *inclinaverunt pauperes a via justa* : quod est immane piaculum, quando videlicet impii potentes minis, vexationibus, ictibus abjectos homines justos legem Dei violare, ac proinde divertere a via justa compellunt.

Vers. 5 et 6. 5 et 6. ALII QUASI ONAGRI IN DESERTO EGREDIUNTUR AD OPUS SUUM : VIGILANTES AD PRÆDAM PRÆPARANT PANEM LIBERIS. AGRUM NON SUUM DEMETUNT : ET VINEAM EJUS, QUEM VI OPPRESSERINT, VINDEMIANT. — Describit aliud prædonum genus, quos cum onagris comparat, quod leges omnes petulantissime contemnant, et asellorum silvestrium per deserta loca vagantium more prodeant in solitudinem, excubantes ad prædam; quasi nihil aliud habeant negotii quam aliena rapere; ad quod opus ut sibi proprium studiose se comparant, et accingunt, atque eo artificio tam sibi quam liberis alimenta parant. Hi sunt, qui in aliena sata et vineta irruunt, propriosque dominos vi oppressos a suis agris et vineis expellunt; et hoc modo licet de facienda semente aut vinea plantanda atque excolenda minime curarint; tamen messis illis non deest, neque felix ac copiosa vindemia : metunt enim agros quos alii seminarunt, et vinum exprimunt ex vineis quas alii excoluerunt, quod spectaculum esse miserabile significavit Isaias dicens cap. I, 7 : « Regionem vestram coram vobis alieni devorant, » et Michæas cap. VI, 15, tanquam gravissimam maledictionem comminatur : « Tu seminabis, et non metes : tu calcabis olivam, et non ungeris oleo : et mustum, et non bibes vinum. » Cur porro istiusmodi homines truculenti onagris comparentur, vide fusius cap. VI, 5 et cap. XI, 12, ubi de proprietatibus onagri egimus. Septuaginta pro *quasi onagri in deserto* legunt, ὡσπερ ὄνοι ἐν ἀγρῷ ὑπὲρ ἐμοῦ, *tanquam asini in agro super me;* quos secutus S. Augustinus reddit, *et irruerunt asini feri in agro super me, et exeuntes ad opus suum:* in plerisque exemplaribus græcis illud ὑπὲρ ἐμοῦ conjungitur cum sequentibus, ὑπὲρ ἐμοῦ ἐξελθόντες, *super me egressi*, id est, inquit Scholiastes, ὑπὲρ τοῦ τὰ ἐμὰ λαβεῖν, καὶ ἰδιώσασθαι, *pro rebus meis capiendis, et sibi vendicandis.* Illa vero quæ sequuntur in aliam longe partem acceperunt quam Vulgatus : sic enim intelligunt, non quasi impii aliorum agros et vineas depopulati sint, sed pauperes coegerint ad proprias ipsorum vineas sine mercede colendas, ita ut non alienos agros invasisse, sed suorum agrorum cultores debita mercede defraudasse significentur. Verba eorum sunt ista, ἀδύνατοι ἀμπελῶνας ἀσεβῶν ἀμισθὶ καὶ ἄστοι εἰργάσαντο, *impotentes vineas impiorum sine mercede et sine cibo operati sunt.*

Prædonum studium quale.

7 et 8. NUDOS DIMITTUNT HOMINES INDUMENTA TOLLENTES, QUIBUS NON EST OPERIMENTUM IN FRIGORE : QUOS IMBRES MONTIUM RIGANT; ET NON HABENTES VELAMEN AMPLEXANTUR LAPIDES. — Ad hæc, inquit, aliud addunt crudelitatis genus, neque enim satis habuerunt miserorum demessuisse segetes, sed ab illis quo tempore magis est horrida tempestas vestimenta detrahunt, nudosque relinquunt, qui exclusi domo in montibus habitant, ubi imbribus madent atque nocturno rore, et pro molli strato et tegumento proprio nudos amplectuntur et rigentes lapides, ubi miseri cubant. Patent quæ hic Jobus promit, ex præda nimirum efficitur, ut inopes hieme nudi, ventis, frigori, imbribus, ad dirum interitum expositi, se in speluncas abdant, lapides complecti dicantur, hoc est lapidibus sese adjungere, cavis saxis sese contegere ad injurias temporis declinandas. Ex hoc genere exspoliati agminis fuere successu ætatum ii, quos Apostolus *Hebr.* XI, 38, ait in solitudinibus errasse, in montibus, et speluncis, et cavernis terræ : bona certe sors, ut nudentur corpora, quæ candidissima gloriæ vestis amiciet. Sed quid est, quod pauperes ac miseri *lapides amplexantur?* non id caret mysterio, siquidem magis scintillas abstrusas in lapidum venis ad se calefaciendos elicere sperant quam charitatis calorem a durissimis hisce lapidibus : *amplexantur lapides*, homines nimirum duros ut lapides, quo eos ad misericordiam emolliant.

Immisericordes lapidibus diuriores et frigidiores.

Vers. 9, et 10. 9 et 10. VIM FECERUNT DEPRÆDANTES PUPILLOS, ET VULGUM PAUPEREM SPOLIAVERUNT. NUDIS ET INCEDENTIBUS ABSQUE VESTITU ET ESURIENTIBUS TULERUNT SPICAS. — Eleganter impiorum exaggerat crudelitatem in pupillos et orphanos, infirmum et imbelle genus hominum exercitam, quos violenter oppressos in servitutem abegerunt, et non valentes injuriam propulsare, seminudos vili veste, quæ illis reliqua erat, spoliaverunt, et famelicis, cum nihil aliud haberent ad famem sublevandam præter spicas quasdam a messoribus relictas, has etiam ab eis abstulerunt. Ecquod feritatis genus immanius quam impotentes deprædari, nudosque et famelicos ad spicas colligendas accurrentes non arcere modo, verum etiam miseris collectas e manibus spicas et e dentibus ipsis grana decutere? Plurima ex his quæ hoc capite a Jobo recensentur in tyrannos aliosve potentes, qui vectigalibus iniquis et aliis injustis modis piorum inopumve bona corripiunt, egregie quadrant : de quibus Alciatus pulchrum proponit emblema, exesum, marcidum et semivivum pauperem lapidi incumbentem depingens, cui hunc titulum præfigit: *Opulentia tyranni paupertas subjectorum;* subscribit autem duo disticha sequentia, quibus tyranni fiscum cum splene et populum subjectum cum humano corpore comparat :

Impiorum in miseros detestanda crudelitas.

Fiscus spleni comparatus

Humani quod splen est corporis, in populi re
Hoc Cæsar fiscum dixerat esse suum.
Splene aucto reliqui tabescunt corporis artus.
Fisco aucto arguitur civitas pauperies.

Opulentia tyranni est pauperiatis subditorum.

Similitudine ostendit opulentiam tyranni causam esse subditorum inopiæ : ut enim in corpore humano si splen sit auctior et tumidior, tabem et maciem cæteris partibus inducit, ita fiscus principis si nimium augeatur, populum exhauriri et ad inopiam redigi necesse est. Rationem hujus similitudinis adfert Aristoteles in *Problem.* quod splen multam ad se trahat materiam, quæ transire in alimentum debebat : constat enim, ait ille, homines parvi splenis pingues effici. Splen autem viscus est in sinistra animalis parte succos ad se attrahens crassos et melancholicos in hepate genitos : *lienem* Latini vocant, de quo Galenus lib. IV *De Usu part.* cap. XV ; id vero Trajani Cæsaris apophthegma fuit, siquidem fiscum *lienem* appellabat, quod eo crescente reliqua membra tabescerent. Hinc magno regni et reipublicæ malo princeps avarus nascitur; quo fit, ut miserrima plebecula cogatur ad egestatem et extremam pauperiem, cum tyrannus in suorum possessionem violenter irruit, eorumque substantiam depopulatur.

Vers. 11. 11. INTER ACERVOS EORUM MERIDIATI SUNT, QUI CALCATIS TORCULARIBUS SITIUNT. — Istud verbum *meridiati sunt* hoc tantum loco in Scriptura reperitur, significatque proprie *meridiem agere*, quod tempus est corpori cibis reficiendo destinatum, et conviviis epulisque dicatum ; unde *Cant.* I, 7, a sponso sponsa scire desiderat ubi pascat, ubi cubet in meridie : in eadem significatione *meridiandi* verbo usus est Plautus dum ait : « Jentando, meridiando, comessando, pergræcando vitam ducere. » Amplificat hic Job malitiam et crudelitatem impiorum, quos ait eo prorumpere impudentiæ, ut ab egentibus, quales sunt ii qui in torcularibus calore ac siti anguntur, exigua illa multoque sudore parta bona, quæ ad familiam alendam contraxerunt, surripiant ; et inter cumulos prædæ meridie prandeant et quiescant, voluptatemque barbaram ex aspectu spoliorum capiant ; videtur autem alludere ad impios in tentoriis degentes, qui inter prædas eo convectas sua convivia celebrabant.

Meridiari quid significet.

Non debemus turbari, si non videamus Deum statim vederi malis quæ fiant.

Pergit porro declarare statum, qui in universo mundo conspicitur, Deo interim remedium non afferente, nec tantas injurias vindicante ; id vero ostendit judicia Dei non semper esse visibilia, nec statim aspici ; sed in patientia quietos se continere debere fideles, donec Dominus noster manum exerat, sicut ejus est nosse tempus opportunum judicii exsequendi ; non est autem nostrum illud ipsi præscribere. Nunc igitur Jobus dicit mundum plenum esse rapinis, ita ut pauperes sint nudi, illi qui spicilegium fecerunt non habeant buccellam panis quam comedant ; eripiatur etiam ipsis spicilegium, quod in agris divitum fecerunt ; quo significat eos qui valent opibus abuti auctoritate sua et divitiis ad pauperes et egenos penitus consumendos, quod sane immane et atrox est ; non impedit tamen Deus, cum sit mundi judex. Hoc quidem nos prima specie posset perturbare, sicut multos videmus existimare Deum dormire, quando is secundum animi ipsorum libitum non operatur ; sed in nobis provisum, certum et constitutum esse debet, ut cum accidet non perturbemur : ita enim semper fuit ab omni tempore, nihilominus tamen Deus mundi judex fuit ; sed tempora videntur esse occulta, quia ipsius diem non ita statim videmus. Certum est ipsum hæc omnia exactissime cognoscere, sed tamen occultat se, hoc est, non ostendit se velle eorum qui afflicti sunt ad illis opitulandum curam gerere : illorum enim patientiam ad tempus probat. Ut ut sit, non possumus semper oculis discernere cur Deus dissimulet et conniveat, quando hi prædantur et rapiunt ; alii vero suis facultatibus spoliantur : non possumus, inquam, videre causam, cur ista patiatur Deus, vult enim nos deprimere, quo hunc honorem illi tribuamus, ut ipsum esse justum confiteamur, etiamsi tanquam caligine quadam correpti non possimus quid sibi velit dijudicare. En igitur consilium et scopum Jobi, nobis ostendere judicia Dei non esse ex arbitrio hominum ordinata, sed nobis esse arcana et occulta. Unde subdit :

Deus vult consilia sua nobis esse arcana.

Vers. 12. 12. DE CIVITATIBUS FECERUNT VIROS GEMERE, ET ANIMA VULNERATORUM CLAMAVIT, ET DEUS INULTUM ABIRE NON PATITUR. — Neque vis hæc prædatoria in agris solum, ubi plerumque pauperes degunt, libere grassatur, sed etiam intra mœnia, ubi clamor auditur et gemitus illorum, quos aut bonis exuunt, aut pugnis concidunt prædones illi insolentes et barbari ; sed Deus, qui universa prospicit, horum vim tyrannicam barbaramque sævitiam impunitam abire non sinet. Quod autem dicit : « Anima vulneratorum clamavit, » in Hebræo est *anima occisorum*, q. d. Cives suis bonis spoliati et pauperes ab illis in agro occisi clamant, et implorant a Deo judice vindictam. Videturque hæc dicendi ratio ejus esse similis quæ est in *Gen.* IV, 10 : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me, » id est, postulat ut ejus cædem indignam cognoscam, et judicium faciam. Ita hoc loco significare videtur Job, tot homines gravissimis injuriis affectos per se vique sua æquum judicium implorare. Hinc omne peccatum optime in Scripturis sanctis *clamor* vocatur, eo quod divinam iram provocet, et sua malitia quasi vocibus atque clamoribus vindictam et ultionem exposcat *Gen.* XVIII, 20 : « Clamor Sodomorum, ait Dominus, et Gomorrhæ multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam, et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint : » quare clamor multiplicatur, nisi quia peccatum aggravatur ? quasi idem sit peccatum augere, et vocem vindictam deposcentem extollere. De vinea quoque Domini Sabaoth dictum est *Isai.* V, 7 : « Exspectavi ut faceret judicium, et ecce iniquitas ; et justitiam, et ecce clamor : » si enim justitiæ injustitia opponitur, quam ob causam ejus contrarium clamor esse dicitur, nisi quia

Oppressio pauperum clamat vindictam.

Peccatum car in Scriptura *clamor* vocatur.

omne delictum *clamoris* nomine intelligendum est, quod non utcumque, sed importune vociferetur, et quasi per vim ab eo cujus proprium est misereri pœnam et ultionem extorqueat ? At tandem S. David hunc loquendi modum non refugit dicens *Psalm.* XXXI, 3 : « Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die : » nam si quis dubitat, quonam pacto David potuerit simul tacere et clamare, audiat S. Gregorium *in Psalm.* II *pœnit.* : « Ille tacet nimirum, et clamat, quia peccata quidem sua silentio contegit, merita vero per vocem magnificationis extollit. Aut certe ille tacet, et clamat, quia peccata quidem præterita per confessionem non annuntiat, et per cor impœnitens alia committere accepta peccandi libertate non cessat. » Clamat itaque peccatum, clamat iniquitas, quamdiu per pœnitentiam non deletur, et clamat non misericordiam petens, sed iram, sed ultionem, sed pœnam exposcens.

Deus ut bona præmio, sic mala digno supplicio afficit.

ET DEUS INULTUM ABIRE NON PATITUR : — æquissimum est enim, ut ille qui gubernator est universi, ac præcipue creaturarum rationalium rector, eorum bona gesta præmio, et impia facinora pœna et flagellis afficiat, ut suæ providentiæ satisfaciat, et se habere rerum humanarum curam ostendat. Atque ut Salomon ait *Eccle.* XII, 14 : « Cuncta quæ fiunt adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit : » universa, inquam, sive bona, sive mala, sive omissiones bonorum, adducet Deus in examen æquitatis suæ, ut cujusque actionis, etiam bonæ, si quod habeat erratum, saltem præposteræ intentionis, expendat, et pro eo convenientem pœnam infligat. Sicut enim bona opera exigente providentia Dei sine mercede non manent, ita et actiones malæ, cujuscumque sint, sive regis, sive servi, sive magni, sive pusilli, pœna et dolore carere non possunt. Videmus interdum impiorum in hac vita differri supplicia, et ignari secretorum divinæ providentiæ ad hunc velut offensionis lapidem cespitamus, nec advertimus tantisper suspendi vindictæ divinæ mucronem, donec exaggerata peccatorum mensura, quo tardius, hoc gravius Dei furor sceleribus incumbat : « Quare nemo patientiam bonitatis Dei, ait D. Leo serm. 5 *De Quadrag.* de peccatorum suorum impunitate contemnat ; nec ideo æstimet illum non offensum, quia necdum expertus est iratum. Non sunt longæ vitæ mortalis induciæ, nec diuturna est licentia insipidarum voluptatum in æternarum dolorem transitura pœnarum, si dum justitia suspenditur, pœnitentiæ medicina non quæratur. » Abutuntur sæpe homines indulgentissimi parentis omnium Dei humanissimique patientia, quod dissimulet peccata hominum, quod exspectet, quod longanimis et misericors in divinis oraculis prædicetur. Quod Tertullianus lib. *De Patient.* cap. II eleganter expressit, cum ait Deum patientiam sibi suam detrahere, qua utitur in tolerandis sustinendisque sceleratis : « Plures enim, inquit, Dominum idcirco non credunt, quia sæculo iratum tamdiu nesciunt. » Fraus inimici illam menti caliginem inducit, ut aut nesciri prope sibi persuadeant scelus suum, aut oblitum esse Deum maleficiorum, neque unquam repetiturum rationem, aut ea nihili facere putent ; hinc timor sanctus effluit ex animo, et impunitas quædam in scelere, et audendi licentia dominatur ; *fraudem* dixi veteratoris importuni et crudelis, qui acerbo nos odio insequitur, et eo ipso abutitur ad timorem minuendum, quo nos uti debuissemus ad timendum. Neque enim si non punit subito Deus, et impiorum hominum vecordiam scelestosque mores merito supplicio coercet, si manum sustinet telum vibrantem, jamque ad feriendum paratam, ideo putandus est aut nescire impudentium hominum insaniam, aut punire nolle : reservat enim scelera Deus, et recondit in thesauris suis immensis, et quantum crescit cumulus facinorum innumerabilium, tanto ira fit Numinis potentior et acrior ad vindicandum, quemadmodum cap. XIV, 17 annotavimus, ubi fusius hoc argumentum pertractavimus. Unde merito subjungit :

Longa impiorum impunitas multos offendit.

Non abutendum Dei patientia.

Fraus dæmonis est quod peccatores putent scelera sua a Deo nesciri aut non puniendo esse.

Vers. 13. 13. IPSI FUERUNT REBELLES LUMINI, NESCIERUNT VIAS EJUS, NEC REVERSI SUNT PER SEMITAS EJUS. — Apte explicabitur hæc metaphora, si Deum *lucem* appellemus, sicut ipse dixit *Joan.* VIII, 12 : « Ego sum lux mundi ; » *lumen* vero legem et doctrinam, sicut S. Petrus dixit I *Epist.* II, 9 : « Qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum, » id est evangelium. Vocant autem philosophi *lucem* quæ est in sole, *lumen* quod est in rebus quas illustrat : ita Deus lucis fons per legem et doctrinam suam homines illustrat *Joan.* I, 9 : « Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. » Sed utrumque in Scriptura confunditur, quare possumus intelligere rebelles fuisse vel Deo, vel legi ejus, quod idem est ; quia legi et præceptis Dei non obtemperarunt, fuere prævaricatores, deficientes, recedentes a Deo qui I *Joan.* I, 5 « lux est, et in quo tenebræ non sunt ullæ. Lux hæc in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt. » Ad homines peccatores venit ut eos illuminet, sed protinus illi faciem avertunt, ne lucem hauriant : quare, ut Philippus presbyter ait in hunc Jobi locum, « qui cæcato corde in tenebris sunt, mittentur in tenebras exteriores, et duplici malo induentur sicut diploide. » Quod ut clarius intelligamus, in primis statuendum hic est, in hominibus lumen esse quoddam clarissimum, in cujus possessione menslætitia inexplicabili perfruitur : hoc animadvertit Cassiodorus lib. *De Anim,* aitque « lumen aliquod substantiale animas habere, » quod in evangelio *Joan.* I, 9 dicatur lumen illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum : « Et in cogitatione, inquit, positi, nescio quid tenue, volubile, clarum nobis inesse sentimus, quod respicit sine sole, quod videt sine extraneo lumine. » Id meo judicio Vates regius *lumen sultus*

Lux et lumen qui differant.

Deus est fons lucis spiritalis.

Peccatores luci rebelles.

Lum anim quale

Dei nominavit *Psalm.* IV, 7 : quod Origenes vult esse *notitiæ divinæ irradiationem*, sanctus autem Hieronymus et D. Augustinus *illuminationem rationis*, quæ divinitatis imago est impressa in animo et insignita : quare Tertullianus lib. V *in Marc.* cap. XI, vertit *lumen personæ Dei*, ut sit Numinis quædam veluti adumbratio : id lumen si ad naturam referatur, summi omnium Opificis donum est pulcherrimum et omnibus commune; sed in justis est etiam quædam lux formosior, gratiæ nitor, jubaris empyrei stilla, incomparabile animi ornamentum, quod ab inhabitante Spiritu Sancto oriri putat Magnus Leo Pontifex Maximus serm. 1 *De Pentec.* : « Ipse, inquit, spiritus veritatis facit donum gloriæ suæ luminis sui nitore fulgere; et in templo suo nec tenebricosum aliquid vult esse, nec tepidum; » recte quidem ille et sapienter, nam accessu ad Deum et quoddam veluti commercio necesse est hominem fieri cœlo splendidiorem, et solem, ut ita loquar, terrenum.

Lux gratiæ a Deo instillatur.

Quomodo Deus spiritale lumen distribuat.

Quod divinitus a S. Patribus video fuisse notatum : Deus enim (ut ait S. Dionysius lib. *De Divin. nom.* cap. IV, § 6) est ἀκτὶς πηγαία, καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, *lux fontalis, et superefluens luminis effusio*; qui fons plenissimus et redundans large exuberat in omnem intellectum, sive celsos angelorum choros intueamur, qui proxime Numen circumstant, sive homines in terra degentes : « Hæc autem lux fontalis, inquit idem lib. *De Eccl. hier.* cap. II, eadem semper, et eodem modo, se habens, beneficos suos radios cunctis oculis mentalibus luculenter expandit; adeoque si spontanea mente præditorum arbitrii libertas spiritale lumen deserat, a natura sibi insitas luci excipiendæ vires amore pravi præcludens, præsenti quidem luci se subducit; hæc tamen eam minime destituit, sed vel conniventem illuminat, atque aversanti benigne prorsus occurrit. Quisquis igitur ad insitum a Deo naturæ lumen recurrerit, principio quidem cum Dei adjutorio quis tandem ipse sit videbit, hocque lucis accessione munus sacrum referet. Porro qui propria sua irreflexis oculis consideraverit, abditas quidem ignorationis suæ tenebras eliminabit; perfectissimæ tamen unionis et participationis adhuc exsors, ejusdem desiderio sponte non afficietur, sed sensim primum a propriis ad potiora, et ex iis ad potissima, nec non perfectus tandem per Dei gratiam ad divino-principalem unionem sacro quodam ordine evehetur. Sic autem adductum divina beatitudo ad sui admittit communicationem propriæque lucis instar signi cujusdam ipsum participat, Deo intimum reddens atque consortem munerum divinorum : neque enim vita nobis est, et vis illata sit vel imposita necessitas; neque vero etiam eorum quibus providetur libertate divinæ illustrationis a providentia manantis radii obtunduntur; sed oculorum mentalium dissimilitudo facit, ut exundans paternæ bonitatis illustratio vel omnino cassa sit, et propter eorum repugnantiam inutilis, vel ejus participationes exsistant inæquales, parvæ vel magnæ, obscuræ vel claræ, cum unus sit et simplex, eodemque modo semper se habeat fontalis ille radius, qui jugiter est expansus. »

Impii spiritale lumen excludunt.

Unde provenit inæqualitas divinæ illustrationis.

Unde manifesto patet impios sceleribus suis nullam posse excusationis umbram obtendere, cum lumen illud, cui rebelles fuerunt, sit illa notitia, quam non a magistro, aut nostra industria aut humana disciplina didicimus, sed ab ipsa natura arripuimus, hausimus, expressimus, quæ communi scholasticorum sensu *synteresis* dicitur, aut *dictamen rationis*; quod si sequerentur, uberioris sane lucis participes efficerentur. Nunc autem « nescierunt vias ejus, » id est, scire contempserunt, ut illi qui cap. XXI, 14, « dixerunt Deo : Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus, » quæ est turpissima et nefaria ignoratio ex scientiæ orta contemptu; *viæ* autem *luminis* sunt præcepta et leges Dei : « Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, » dixit David *Psalm.* XVIII, 9 « Nec reversi sunt per semitas ejus, » quia, ut Salomon auctor est *Prov.* II, 13, « relinquunt iter rectum, et ambulant per vias tenebrosas : qui lætantur cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis : quorum viæ perversæ sunt, et infames gressus eorum. » De quibus subdit :

Vers. 14.

14. MANE PRIMO CONSURGIT HOMICIDA, INTERFICIT EGENUM ET PAUPEREM : PER NOCTEM VERO ERIT QUASI FUR. — Nullum scilicet impiis tempus vacuum est a scelere, diurnum miserorum cæde et sanguine funestant; ad quod immane facinus adeo mane consurgunt, ut nihil huic curæ anteponendum putent : nocturnum insidiis furtoque contaminant : huc refer scitum illud :

Impiis nullum tempus vacuum scelere.

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Observat autem mores sceleraque impiorum varia, e quibus illud sane pessimum, quod appetente aurora, mane diluculo, quando viatores itineri se committunt, invadant iter facientes atque diripiant, et cædant; interdiu se subtrahant lucis odio vindictæque formidine; nocte vero cuncta obumbrante ad furta prosiliant, quod perinde est ac si Jobus diceret : Dies interrumpit scelera : nam quod ad impiorum votum attinet, semper cædibus atque rapinis insisterent; et tamen non statim Dei ultione corripiuntur. Tanta profecto est peccandi libido, ut nisi judicum vindictam formidarent, luceque diei impedirentur, plerique flagitiosi homines nihil aliud cogitarent aut molirentur quam teterrima crimina, quorum voluptate capiuntur. Cæterum ex eo quod fur semper noctis tenebras quærat, et quisquis male agit lucem oderit, manifeste concluditur esse legem naturæ, quæ nullo modo aboleri possit, et esse aliquod boni et mali discrimen : quis enim cogit hominem, qui velit in scortatione, furtis, ebrietate, luxu et aliis similibus sibi placere, hominum præsentiam fugere? velit potius in iniquitate gloriari, in ea jactare et ostentare se; et tamen occultat se. Quis eum ad id agendum cogit? si quis dicat, quia solus est, et nemo est qui velit cum ipso in malo consentire : atqui totus mundus est iniquitatis plenus. Animadvertitur sæpissime homines in malo conspirare, eosque qui alicui vitio dediti sunt nihil tam velle et cupere, quam ut alii ipsis sint similes; et tamen male agentes alii aliorum conspectum fugiunt, ita ut suam turpitudinem nemini cognitam esse libenter velint. Unde subdit :

Qui male agit odit lucem.

Vers. 15.

15. OCULUS ADULTERI OBSERVAT CALIGINEM DICENS : NON ME VIDEBIT OCULUS : ET OPERIET VULTUM SUUM. — Ait adulteros similiter lucis osores noctis caliginem præstolari solitos ad sua adulteria perpetranda; sed dum addit : « Non me videbit oculus, et aperiet vultum suum, » significat adulterum mire deludi, nam ubi operuit ipse vultum, ex eo quod ipse non videt alios, existimat se a nullo videri : haud dissimilis struthioni, qui, ut refert Plinius lib. X *Nat. Hist.* cap. I, « si forte caput inter frutices inseruerit, dum neminem ipse conspicit, satis se latere, et a nemine se videri existimat; cum tamen reliquum corpus in aperto sit : » itaque illa particula *et* sumenda est pro causali *quia* hoc modo dicens : « Non me videbit oculus, *quia* operiet, vel operuit vultum suum. » Sed, ut bene ait Salomon *Prov.* V, 21, « respicit Dominus vias hominis, et omnes gressus ejus considerat, » *q. d.* Ne putes ex eo, quod homines latere fortasse possunt adulteria tua, etiam divinorum luminum aciem fugere : nam Dominus omnes hominis rationes et consilia et actiones oculis obit suis.

Adulteri lucis osores in tenebris peccantes latere se Deum putant.

Eamdem sententiam legimus in *Eccli.* XXIII, 25 his verbis : « Omnis homo qui transgreditur lectum suum, contemnens in animam suam, et dicens : Quis me videt? tenebræ circumdant me, et parietes cooperiunt me, et nemo circumspicit me : quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Et non intelligit, quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit a se timorem Dei hujusmodi hominis timor, et oculi hominum timentes illum. » Extrema verba sic accipe : ideo non intelligit, vel potius non considerat se videri a Deo adulter, quia non veretur Deum, nam timor hominis est hujusmodi, id est talis conditionis et naturæ, ut hominis alterius oculos timeat potius quam Dei, ideoque caveat, ne ab hominibus videatur; de oculis autem divinis nihil curat. Itaque cum audis : « hujusmodi hominis timor, et oculi hominum timentes illum, » sic accipere debes, *q. d.* Hujusmodi timor est timor hominis, scilicet humanus; vel timor hominis, hoc est de homine susceptus. « Et oculi hominum timentes illum : » vox *illum* non ad Deum, sed ad hominem referenda est, *q. d.* « Oculi hominum (id est carnei timentes) illum, » hoc est hominem; nimirum quia hominem vident, Deum autem non vident. Subdit Ecclesiasticus : « Et non cognovit, quoniam oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes. » Non animadvertit, inquit, Dei optimi maximi oculos solis lucem ac radios longe post se relinquere : nam solis lucem nox intercipit, at divini obtutus radios nulla nox hebetat. Solari lumini clausis cubiculi fenestris obsistitur, at Dei oculi usque ad penitissima cubilia perveniunt; solis denique lux in specus et antra non descendit, at Deus abyssos imas intuetur, et usque ad secreta cordis rimanda pervenit, et intimas animi cogitationes pervadit. Sed quid inde? ut cognoscat adulter, seu fornicarius, ea quæ tenebras captans, vel in noctis silentiis, vel in secretis cubilibus, vel in defossis et imis locis latere desiderans perpetravit flagitia, Dei perspicacissimos oculos fugere non posse, adeo ut vel cor ipsum, quo nihil est occultius, ipsi pervium omnino sit.

Adulteri homines verentur, non Deum.

Adulter non advertit omnes etiam cogitationes suas a Deo perspici.

Pulchre hoc expendens D. Ambrosius lib. I *Offic.* cap. XIV : « Malus, inquit, studet latere, cum Deum latere non possit, qui intra profundum abyssi, et intra hominum mentes non solum tractata, sed etiam volvenda cognoscit. Quid autem tam stolidum, quam putare quod Deum quidquam prætereat? si enim radius solis fundit lumen super omnem terram, et in ea quæ clausa sunt se inserit, quomodo non potest intelligibilis Dei splendor in cogitationes hominum et corda semet, quæ ipse creavit, inserere? » Deinde S. Pater causam veram assignat tam stolidæ temeritatis eorum, qui Dei se posse oculos effugere arbitrantur : « Nolunt, inquit, supra se esse judicem quem nihil fallat; nolunt ei dare occultorum scientiam, qui metuunt occulta sua prodi; » sed frustra sibi ipsis illudunt : est enim παντόπτης et καρδιογνώστης Deus, qui omnes actus hominum etiam internos acerrima mentis acie intuetur, ut suo tempore æternis pœnis vel præmiis eos puniat aut remuneretur.

Dei oculos nihil fugit.

Vers. 16.

16. PERFODIT IN TENEBRIS DOMOS SICUT IN DIE CONDIXERANT SIBI, ET IGNORAVERUNT LUCEM. — Quod die deliberaverant constituerantque viri scelerati, id nocturno tempore perficiunt, quare dum favent tenebræ, neque lux impedit, quam vehementer exsecrantur, parietes perforant, et claustra confringunt, ut tutius irrumpant ad illa quæ claudit et continet dominorum custodia. Ita Sanctius noster, qui hæc de latronibus potius quam de adulteris dici putat, quia nimirum latrones frequentissime domos perforant, adulteri non nisi perquam raro : aliis enim machinis ad alienum torum sibi aditum aperiunt, nempe donis et pecuniis, quibus nihil est clausum, nihil tam firmum quod non expugnetur. Hæc adulterorum sunt arma, multo illis potentiora quibus perforantur muri, aut confringuntur portæ; latrones vero id faciunt commodius, quia multi simul ad illud nocturnum opus societatem coeunt. Sane illis hoc

Malefici tenebris gaudent, quæ maleficiis eorum favent.

esse usitatum Christus ipse docuit in evangelio dicens *Luc.* XI, 39 : « Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam, » nempe a latronibus; hi igitur latrones die speculantur, et unde petenda sit præda diligenter inquirunt, quo artificio ac tempore cogitata perficiant statuunt, et rem aggrediuntur nocte defensi tenebris et dono noctis opacæ.

SICUT IN DIE CONDIXERANT SIBI. — Proprie in Hebræo est *obsignaverunt sibi*, sicut legit Pagninus; unde Septuaginta reddunt, ἡμέρας ἐσφράγισαν ἑαυτούς, *per diem obsignaverunt seipsos*; Symmachus vertit, ὡς ἐν σφραγῖδι κρύπτουσιν ἑαυτούς, *tanquam in sigillo abscondunt sese*; quod aliqui sic explicant, quasi sigillo et certa nota designaverunt sibi locum, quo tutius et occultius ingredi, et locum infirmiorem, quem facilius suffodere et aperire

Adulteri sua scelera volunt silentio tegi.

possent. Aut hæc obsignandi et apprimendi sigilli translatio pertinet ad aliquid amatoriarum et arcanarum schedularum ultro citroque missarum inter adulterum et adulteram, quibus inter illos agatur de quærendo aut patefaciendo aditu, aut aperienda fenestra et præbendo ingressu : ita Pineda noster, nec Sanctius improbat istiusmodi explicationem. Cum tamen id quod obsignandi translatione hebraicus fons et Septuaginta expresserunt, Vulgatus interpres ad colloquium transferat (vertit enim *condixerant sibi*) non videtur alienum, si obsignationem istam ac sigillum ad secretum ac taciturnitatem altumque silentium referatur, quo et inter se locuti sunt adulteri, vel plures impii secum; et alter alterius verba ita excepit, ut nulli vulget, nec quæ ab alio audierit in vulgus prodat : improbi enim sua consilia premi silentio volunt, ut liberius peccent, ne sit qui obsistat, et ullo pacto impediat. Qui sensus confirmari potest ex eo, quod obsignationis metaphora etiam ad verba tum apud sacros tum apud profanos traducatur.

Qui male agit odit lucem.

ET IGNORAVERUNT LUCEM, — id est, aversantur et fugiunt lucem ac diem, ne sordes illorum prodant : « omnis enim qui male agit odit lucem; et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus, » *Joan.* III, 20. Talis vecors juvenis, ut est in *Prov.* VII, 7, quem gradientem in obscuro, advesperascente die, in noctis tenebris et caligine, occurrens mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas, apprehensum deosculatur, et procaci vultu blanditur et invitat ad amplexus, donec illucescat dies, quia vir non sit in domo, etc. Hesperum amantes amant, tardeque queruntur stellam redire, et illam matres avidæ ac nurus cupiunt quamprimum radios spargere lucidos, ut Seneca cecinit in *Medea*. Questus etiam Dio Chrysostomus est consecratas noctuas Athenis Minervæ virgini, cum Veneri potius fuissent consecrandæ; quoniam diem lucemque virginitas, venus ac turpitudo noctem et tenebras captat. Invehitur autem acerrime *Orat.* 7 in libidines, præsertim publicas, et impudentiam circa res per se pudendas : Ephrem item comparat scortatores cum avibus nocturnis ac lucifugis; Tertullianus quoque in *Apol.* cap. I : « Omne malum, inquit, aut timore aut pudore natura perfudit : malefici gestiunt latere, devitant apparere, trepidant deprehendi, » etc.

Vers. 17.

17. SI SUBITO APPARUERIT AURORA, ARBITRANTUR UMBRAM MORTIS : ET SIC IN TENEBRIS QUASI IN LUCE AMBULANT. — Non solum, inquit, lucem non dilexerunt, verum etiam exsecrati sunt eam, quod non modo non juvet, sed etiam impedimento sit : quia nec grassator sic tuto iter agentes invadere potest, nec fur ad alienas ædes penetrare, neque adulter et scortator rem cum mulieribus habere. *Et sic in tenebris quasi in luce ambulant*, id est, tenebræ sunt eis pro luce, de nocte ambulant, munera sua obeunt; de die vero dormiunt et requiescunt, noctem vertentes in diem, et diem in noctem : illorum proinde vitam S. Maximus a Deo doctus et illuminatus vocat σκιὰν θανάτου, *umbram mortis*; David vero *Cedar*, in *Psalm.* CXIX, 5. Præclare, inquit D. Gregorius Nyssenus lib. *De Virgin.* cap. IV, *Cedar* nominat, quod apud Hebræos idem est quod *tenebræ*, ut intelligamus nos in cursu ad immortalitatem velut ἀορασίᾳ τινὶ νυκτερινῇ, *cæcæ noctis caligine* circumfusos sæpe in scelus infortuniumque impingere; eam vero in hominum vita ignorationem esse, ut quæ in perpetuo sunt motu stabilia esse putent, atque in immensum duratura, quæ vilia τίμια, *magnifica*, et pretio omni dignissima. Pari etiam mente S. Gregorius Nazianzenus *Orat.* 10 istiusmodi homines ait in hac vita ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ, *ut nocturno in bello* confusionem et ignorantiam perpeti, et consiliorum inopiam atque perturbationem : quippe effosso prudentiæ lumine, et exstincto libidine voluptatis, tenebras consequi est necesse tetras et horrificas, in quibus, ut in caveis cæcæ aviculæ, a Satana humani generis inimico detineantur ad alios simillimam in fraudem atque noxam illiciendos. Quæ autem fingi major et cogitari potest animis obducta caligo, quam ut est apud Isaiam cap. V, 20, vetustum illum novi evangelii præconem, « dicere malum bonum, et bonum malum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras; ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum, » id est, contemptis æternis deliciis et repudiatis in viles corporis illecebras se penitus ingurgitare, volantes mundi quisquilias cœlestium rerum dulcedini anteponere, sectari inertiam, et insaturabiliter inhiare cupidini, respuere gloriam magni animi et excellentis, Numinis benevolentiam pro nihilo ducere, omnibus animi corporisque viribus incumbere ad explendam titillantis luxuriæ voluptatem?

Malefici noctem vertunt in diem.

Vita impiorum est umbra mortis et tenebræ.

Hic nimirum exsultat impius, et triumphat princeps tenebrarum, et negotium perambulans in tenebris feliciter et belle promovet laternaria voluptate, quæ tantum lucis et splendoris impertit, quantum opus est ad quærendam et percipiendam sensuum oblectationem : itaque illorum hominum pectus, qui avidi sunt commotionum suavium jucunditatis in corpore, simillimum esse dixerim antro somni, quod poetico penicillo pingit in hunc modum Ovidius lib. XI *Metam.* :

In impiis et voluptuariis regnat princeps tenebrarum.

> Quo numquam radiis oriens mediusve cadensve
> Phœbus adire potest; nebulæ caligine mixtæ
> Exhalantur humo dubiæque crepuscula lucis.

Ex voluptatibus oriuntur in animo tenebræ et caligo.

Sane ex eo corde nebulæ exhalantur inanium voluptatum densæ et caliginosæ, quibus fretus stygius latro libero introitu in arcem mentis et animi castellum irrumpit, et facta clade virtutum insignium omnia gratiæ dona atque merita superbissime crudelissimeque populatur. Nam ubi voluptas dominatur, subito in voluntate oriuntur motus inimici rationis, quibus sanctissimæ affectiones vel minuuntur et obsolescunt, vel etiam exstinguuntur; in quarum locum vanæ futilesque lætitiæ et insanientium turba appetitionum succedunt, umbrosamque nubem vitiorum inducunt, qua involuti et miserandum in modum circumfusi homines in scelus impingunt. Et proinde non aberrabit, qui voluptatem cum magnetis fumo componat, qui si tritus in ædibus fuerit, et in prunas ardentes injectus, ita ut fumus evolet in altum, videbitur tota ruere domus; quo terrore pavefacti qui intus sunt, abjectis omnibus diffugiunt. Atque hoc artificio ait Camillus Leonardus latrones supellectilem diripere, et locupletum ædes inexpiabili fraude spoliare. Hæ ludificationes sunt voluptatum; nox et caligo mentem opplet, prudentia concidit, brutescit animus, virtutum morientium cruor funditur; erebi prædo in νυκτομαχίᾳ victor spolia opima legit, atque in adorea bacchatur.

Vers. 18.

18. LEVIS EST SUPER FACIEM AQUÆ : MALEDICTA SIT PARS EJUS IN TERRA, NEC AMBULET PER VIAM VINEARUM.

Adulteri sunt leves et veloces ad fugam, ne deprehendantur.

— Locus hic varias admittit expositiones, quas Pineda omnino septem adfert, e quibus illa videtur magis litteralis, quæ censet hoc loco describi velocitatem impiorum, præsertim adulterorum in fugiendo, ne agnosci aut comprehendi possint. Ita Cajetanus : « Tam agilis, inquit, fugiendo est adulter, quam si super aquas ambularet; et vix per summam levitatem ipsam aquæ faciem supremam attingeret planta. » Alii quoque non male hoc intelligunt de facilitate peccandi atque velocitate captandi quamcumque sceleris occasionem :

Homo celerrimus ad vitia

« Videtur enim, inquit S. Thomas ad hunc locum, impio propter impetum concupiscentiæ super aquam et super quamcumque difficultatem leviter transire posse, ut ad rei concupitæ fruitionem perveniat, » *q. d.* Adeo pernici cursu ad vitia volat impius, ut nullo obice retardetur. Symmachus velocitatem adauget, sic Jobi locum transferens, ἐπιπλέων ὕδατι, *supernatans aquæ*, q. d. Impius ad impietatem marinos fluctus a sæva tempestate et atrocioribus ventis concitatos velocitate superat. Nam porro Sanctius noster Latinos explicare solitos velocitatem summam hoc aut simili modo dicendi, quo significent, etiam quæ mollia sunt veloci pede sine ulla offensione calcari; aut certe sic a currentibus attingi leviter, ut nulla maneant in pulvere calcato vestigia. In hunc sensum explicatur illud *Dan.* VIII, 5 de Alexandro Magno : « Hircus caprarum veniebat ab occidente super faciem totius terræ, et non tangebat terram, » et illud *Isai.* XLI, 3 : « Semita in pedibus ejus non apparebit. » Bene ergo Jobus exprimere volens velocitatem summam impii ad impietatem dixit : « Levis est super faciem aquæ, » *q. d.* Præ velocitate cursus pede non tangit aquam vel terram; quin imo etiam sine pedibus ad vitium currit : « quemadmodum incedunt quædam sine pedibus manante impetu, quod angues; et insurgente conatu, quod vermes; et spumante reptatu, quod limaces, » ut egregie notavit Tertullianus lib. *De Anim.* cap. X. Porro insanæ hominum appetitiones adeo præcipites in vitia feruntur, ut non modo lubricam piscium velocitatem et celerem ferarum pernicitatem imitentur, sed et vermium et serpentium impetus, et absque pedibus cursum, nec non aquæ labentis fluxum æmulentur : labitur enim ferturque præceps impius ad improbitatem stimulatus cupiditate et libidine, sicut aqua quæ effunditur statim diffluit et deletur : ita Nicetas in *Caten.* Sic ad Ruben Jacob animo præsago ait *Gen.* XLIX, 4 : « Effusus es sicut aqua, non crescas, » scilicet libidinosus effusæ aquæ similitudine optime exprimitur, quippe qui raro aut certe summa cum difficultate de sordibus ad puritatem, ab intemperantia ad vitæ morumque integritatem revocari consuevit. Apte igitur isto aquæ symbolo significatur humanæ carnis imbecillitas, quæ tam facile diffluit in luxuriem, sicut aqua e vasculo emittitur; et quemadmodum ex aqua in terram effusa lutum, cœnum sordesque fiunt, ita per lapsum carnis et anima, et corpus, et fama, et quidquid est in homine sordescit ac fœtet, atque omnis illico, si quis antea in animo fuerit virtutis decor, marcescit et evanescit.

Luxuriosi effunduntur ut aqua.

Luxuria facit omnia in homine sordescere.

Eleganter D. Gregorius Nyssenus tract. I *in Psalm.* cap. IV, voluptatem similem ait esse ἀπατηλῶν φαντασμάτων, *fallacium phantasmatum*; quæ cum teneri a voluptatum amatoribus creditur, subito evanescit, atque in nihilum recidit; illius autem spectri inanis unicum vestigium relinqui post recessionem τὴν αἰσχύνην, *pudorem*; et orat. 4 *De Beat.* idem sanctus consimili prudentia et gravitate : Omne genus, inquit, voluptatis quæ corpore percipitur, ὁμοῦ τὸ προσπελάσαι παρίπταται, *simul ut appropinquavit prætervolat*. Paria memini Cydonium dicere in orat. *De Contem. morte*, ubi motus illos suavitatis, qui solent titillare sensus, et jucunde afficere, venuste vocat εἴδωλα ἡδονῶν, *simulacra voluptatum*, cum nusquam subsistant, sed in perpetuo motu versentur; et quod eas recipit sit τετρημένος σώματος πίθος, *perforatum corporis dolium*, undique perfluens, et quod nihil continere possit; quo fit ut obscœni

Voluptas cito fugit et evanescit.

Voluptates corporeæ sunt dolium per-...

motus corporis, qui luxuriæ libidinique serviunt promittant potius quam exhibeant ullam voluptatem, cum subito et præter opinionem effluant et vanescant. Summa deinde consequitur inanitas, et jejuni atque hiantis animi mœror, velut fugientem sequentis, et desiderantis voluptatem, quæ amasium perfidia sua frustratur :

Par levibus ventis volucrique simillima somno.

Adeo ut dubitare mihi posse videantur aucupes illi oblectationum, an aliquem dulcedinis motum habuerint, cujus nullam in animo effigiem recognoscant. Hinc divinitus a Sapiente *Sap.* v, 15, cujus ore Numen loquitur, sensuum delectatio, in quam avide se flagitiosi ingurgitant, dicitur « lanugo, quæ a vento tollitur, et tanquam spuma gracilis quæ a procella dispergitur; et tanquam fumus, qui a vento diffusus est. » Ad hanc vero brevitatem jungitur ut plurimum dolor, et dissoluti animi molestia, quod singulari Dei providentia comparatum est, ut cupiditatum illecebris et blandimentis sensuum irretiti a vitiosa corporis voluptate abhorreant. Unde subdit :

Impiorum portio maledicta est in terra.

MALEDICTA SIT PARS EJUS IN TERRA, NEC AMBULET PER VIAM VINEARUM. — Primam itaque horum hominum impiorum portionem dicit fore et esse maledictam in terra; quoniam ex omnibus illis quæ in hac vita visi sunt possidere quasi partem et hæreditatem suam, nihil aliud quam maledictionem et damnationem sibi acquirent; et in damnationis ac maledictionis cumulum illis cedent omnia, sicut e contrario « electis omnia cooperantur in bonum, » *Rom.* VIII, 28. In terra etiam superna beatorum erit pars eorum maledicta, eo quod ibi locum non sint neque portionem ullam habituri, maledictionis æternæ sententia a felicitate sanctorum exclusi : in terra quoque inferni, in terra oblivionis et miseriæ, pro portione sua et hæreditate sempiterna maledictionem damnationemque accipient. Neque ambulabunt miseri illi per vias

Viæ justorum jucundæ, impiorum tetricæ.

lætas et amœnas, cujusmodi sunt viæ vinearum, quæ ad altiora ducunt, et ambulantibus juxta ipsas tam odore bono, quem de se spargunt, quam sapore uvarum, refrigerium et oblectamentum præstant : quales utique sunt viæ illæ, quas justi ad supernam patriam tendentes, et laborioso conatu quasi per montium juga conscendentes, perambulant, qui odore cœlestium deliciarum subinde velut a longe reficiuntur, et quasi gustum quemdam præcipiunt, unde animantur ad iter suum fortiter percurrendum, donec ad summum usque montis verticem pertingant : ita Titelmannus in *Paraph.* cum S. Gregorio, S. Thoma et Philippo, qui per *viam vinearum* mystice intelligunt viam sanctorum et Ecclesiæ militantis in cœlum, quam impii non ascendunt, sed e contrario magis descendunt per abrupta vitiorum in loca inferna tormentorum, ubi erit cumulus et vicissitudinaria successio universorum cruciatuum, de quibus ait :

Vers. 19.

19. AD NIMIUM CALOREM TRANSEAT AB AQUIS NIVIUM, ET USQUE AD INFEROS PECCATUM ILLIUS. — Agit hic de pœnis impiorum, quas tum in hac tum in altera vita patiuntur, generatim quidem ab una calamitate in aliam et contrariam transeundo; proprie vero ac speciatim in hac quidem vita febrium, ac tempestatum frigus et æstum immoderatum, in futura vero ignis infernalis et frigoris nivalis cruciatus alternis subeundo : ita passim interpretes. An autem damnati non solum ardore, sed frigore etiam æterno crucientur, non æque omnium una est opinio; et quidem aquam ibi vel nivem seu gelu qui in inferno ponant sunt valde pauci; multi tamen intensum frigus ibidem reperiri existimant; et vero eam esse communem sententiam affirmare videntur S. Hieronymus, Philippus presbyter, Beda et Dionysius ad hunc locum; et Soto in IV *Sentent.* dist. 50, *Quæst.* unica art. 4, eam docet; ac sanctus quidem Hieronymus et Philippus opinantur hanc sententiam colligi ex *Matth.* VIII, 12 et XXII, 13 et XXIV, 51 et XXV, 30; et *Luc.* XIII, 28, ubi mentio fit fletus et stridoris dentium; putant vero fletum ex igne et fumo, stridorem ex intolerabili frigore nasci; S. Augustinus quoque lib. *De Tripl. habit.* cap. II : « Duo, inquit, sunt principalia tormenta in inferno, frigus intolerabile, et calor ignis inexstinguibilis, » quod confirmat ex hoc loco Jobi; et ad hæc duo, frigus et ardorem, cæteras pœnas revocat; quia vero non raro legitur in evangelio *Matth.* V, 22 et XVIII, 9, « gehenna ignis, » duplicem proinde videntur Hieronymus et Philippus gehennam distinguere, ignis unam, frigoris alteram : verba S. Hieronymi sunt ista : « Quasi duas gehennas S. Job mihi dicere videtur, per quas diabolus, hæreticus et homo impius commutetur. Forte in ipsa gehenna talis sensus cruciatuum fiet illis qui in ea torquebuntur, ut nunc quasi ignem ardentem sentiant, nunc nimium algoris incendium, et pœnalis commutatio nunc frigus sentientibus, nunc calor sit; ut quasi de loco ad locum transire existimentur. Et fortassis inde Dominus ait in evangelio *Matth.* XXII, 13 : *Mittite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium,* ut hic stridor dentium de rigore frigoris oriatur, ubi et similitudinem quamdam ex nostris corporibus possumus invenire, in quibus ex fellis rufi abundantia, quod est calidissimum, in typicis morbis intolerabilis rigor præcedit, ignem febrium ardentissimum secuturum. Dicuntur a medicis hæc duo, quæ sibi contraria dignoscuntur, ex una fellis materia in homine procreari : » sic ille.

Impiorum pœnæ sunt æstus et frigus.

Ex hoc loco nil certi de frigore inferni concludi posse.

Qualia sint damnatorum supplicia in inferno.

Hæc eadem verba Pineda noster etiam Philippo tribuit; nec Beda multum ab illis discrepat, videntur que omnes pariter ad unam eamdemque causam, æterni scilicet ignis, atrumque cruciatum, frigoris scilicet et ardoris, revocare : nam Philippus sicut duas frigoris adustiones distinguit, sic et ignis. Secundum quam sententiam ignis inferni efficiet in damnatis cruciatum frigoris : cæterum Paludanus in IV *Sentent.* dist. 50, *Quæst.* V, ab aqua et omnibus quatuor elementis sentit damnatos affligendos; idemque videtur Durandus opinari *Quæst.* I. Verum quidquid sit de istius quæstionis decisione, quam mei muneris non est determinare, aut in alteram partem definire, mihi cum Sanctio nostro et Regio videtur ex hoc Jobi loco nihil haberi certi posse de hoc inferni frigore, de quo vix ullus alius Scripturæ locus exstat; quæ semper ignis, et vix semel frigoris in torquendis impiis mentionem facit. Hujus autem loci sensus est : quod sicut arida terra nimiumque æstuans absorbet atque ebibit liquatas nives, sic infernus eos qui peccaverunt; quem sensum Hebræus habet, *ariditas et æstus auferunt aquas nivis, infernus eos qui peccaverunt.* Septuaginta quoque illi favent dum sic vertunt, ὥσπερ δὲ ὁμίχλη δρόσου ἀφανὴς ἐγένετο, *et sicut nebula roris factus est non apparens,* q. d. Ut dissipatur a sole nebula rorida momento temporis, et ros evanescit, sic impius Deo vindice absumitur, ut fere idem sit quod dixit David *Psalm.* LXVII, 3 : « Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. » Cum itaque Job ait : « Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, » tale exitium imprecari videtur viro impio, quale nivi adferre solet æstus : momento enim temporis liquescit, ut nihil pristini candoris vel frigoris vestigium relinquat. Subditur :

ET USQUE AD INFEROS PECCATUM ILLIUS. — Hoc est veluti superioris imprecationis aut correctio aut amplificatio, *q. d.* Non solum temporali pœna, sed æterna quoque afficiendus est impius; vel, ut sit clausula quædam et finis præcedentis orationis, hoc modo : is tandem est peccatorum descensus ad inferos, et iter ad sepulcrum, extremumque supplicium; vel ut obstinata illorum mens significetur digna præcedentibus suppliciis, *q. d.* His, inquam, digni sunt, qui ad mortem usque improbitati adhærescunt. Hæc secundum nostrum interpretem, nam secundum Septuaginta et hebræam lectionem hæc pars respondet sententiæ, ex qua conficitur altera similitudinis pars; scilicet ut ariditas et æstus auferunt aquas nivis, sic sepulcrum peccatores. Nihil igitur locus iste probat pro inferni frigore : quare Abulensis *in Matth.* cap. XXI, quæst. 558; Jansenius in *Concord.* cap. XLV; Dominicus Sotus et Maldonatus *in Matth.* cap. VIII, licet non præfracte, negare tamen videntur frigus hoc in inferno habere locum. Antiqui vero Patres proniores sunt et procliviores ad affirmantem partem; quam video eos passim amplexatos fuisse, dum in inferno duo præcipua agnoscunt supplicia, scilicet intolerandum frigus; unde Græci nuncupavere τάρταρον, et ignem, quem æternum divina oracula significant : Tertullianus in *Apolog.* cap. XLVII, vocat « ignis arcani subterraneum thesaurum ad pœnam; » S. Augustinus loco supra citato ad frigus et ardorem cæteras inferorum pœnas sic revocat :

De aquis, inquit, nivium transiliunt ad calorem nimium : de quibus duobus innumera pendent pœnarum genera, videlicet sitis intolerabilis, pœna famis, pœna fœtoris, pœna horroris, pœna timoris, pœna angustiæ, pœna tenebrarum, severitas tortorum, præsentia dæmonum, ferocitas bestiarum, crudelitas ministrantium, filaceratio immortalium vermium, vermis conscientiæ, ignitæ lacrymæ, suspiria, miseriæ, dolor sine remedio, vincula sine solutione, mors æterna, pœna sine fine, absentia Christi quoad visionem ejus, » etc. Neque enim cogitandum est duo tantum esse illa pœnarum genera tametsi atrocia, quibus sontes in Erebo crucientur : est enim is locus acerbitatum omnium officina, olida mephitis, puticuli halantes, cloaca mundi, sordium omnium fæx et colluvies, ubi nihil sit quod delectet, nihil quod non incredibiliter torqueat; qui sit denique, ut Servator mundi κατ' ἐξοχὴν appellat *Luc.* XVI, 28, *locus tormentorum.* Jonas cap. II, 7, ad ea omnia adjungebat æternitatem, de qua mens omnis cogitando prope inexplicabili pavore tenetur : « Cujus, inquit, vectes retinacula sempiterna, » quæ videlicet solvi aut perrumpi nequeant, ait B. Cyrillus : cum nemo e stygia unquam domo exierit, nec ea semel clausus revocare gradum potuerit, et suavissima luce perfrui. Quapropter subdit :

Ardor inferni reliqua tormenta in se continent.

Vers. 20.

20. OBLIVISCATUR EJUS MISERICORDIA : DULCEDO ILLIUS VERMES : NON SIT IN RECORDATIONE, SED CONTERATUR QUASI LIGNUM INFRUCTUOSUM. — Est poetica prosopopœia, quasi dicat : Nemo ejus, ne Deus quidem misereatur; adeo ut ipsa misericordia videatur ejus oblita, illique esse immisericors. Sed hic petet aliquis, cum tanta sit Dei misericordia et benignitas erga homines, quanam ratione fieri possit, ut Deus misericordiæ obliviscatur. Huic optime respondet S. Gregorius lib. XVI *Moral.* cap. XXVIII vel XXXI, ejus oblivisci divinam clementiam sub extremum judicium, qui dum viveret oblitus est divinæ justitiæ. Nam apud Deum misericordia justitiaque indissolubili amicitiæ nodo junguntur, et sibi mutuo vicem rependunt; ita ut hoc tempore dum vivimus misericordia eis tantum opem ferat, qui justitiæ divinæ meminerunt : cum autem sub extremum judicium tempus proprium divinæ justitiæ accesserit, illorum recordetur qui misericordiam coluerunt; ex adverso vero misericordia eo tempore eis tantummodo faveat, qui justitiæ non sunt obliti. Ipsamet S. Gregorii verba sic habent : « Omnipotentis Dei misericordia oblivisci ejus dicitur, qui omnipotentis Dei justitiæ fuerit oblitus : quia quisquis eum nunc justum non timet, postea eum invenire non valet misericordem. » Quod licet universe proferatur, singulari tamen ratione ad repulsam Dei tradentis impium oblivioni pertinet *Psalm.* CXI, 7, ut sicut « in memoria æterna erit justus, » qui sese abdidit, neque mortalium gloriam aucupatus est; ita impius, qui hominum laudes coemere gestiit, sempiterna oblivione tumuletur. Septuaginta nonnihil aliter legunt hoc

Ipsa Dei misericordia damnatorum oblivisci dicitur; quia dum viverent obliti sunt justitiæ.

Immisericordes non reperient misericordiam.

modo, ἀποδοθείη δὲ αὐτῷ ἃ ἔπραξεν, *retribuantur autem ei quæ fecit*, id est, nemo misericordia ejus commoveatur, sicut ipse pauperum misertus non est, ita Samuel Agagi misertus non est, sed vicem retulit ei dicens I *Reg.* XV, 33 : « Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua : et in frusta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis. » Cum igitur impii culpæ suæ demerito ad infernum fuerint perducti, non erit eis ultra spes ulla veniæ aut indulgentiæ impetrandæ; sed justitia et judicium justum incumbent super illos pondere gravi et intolerabili usque in sempiternum; atque interim dum in inferno sine misericordia cruciatibus afficiuntur impiorum animæ, corpora ipsa in sepulcris roduntur a vermibus. Unde subditur :

Dulcedo impii desinit in vermes.

DULCEDO ILLIUS VERMES, — id est, deliciæ ejus et adeps deliciosus dulciter vermes pascat in sepulcro et vermem conscientiæ in inferno : « quia inde, inquit S. Gregorius lib. XVI *Moral.* cap. XXIX, delectabiliter pascitur, unde per inquietudinem incessanter agitatur. » Istorum enim dulcedines in vermes corrodentes desinunt, quia conscientiam valde mordent et torquent, ipsaque morte amariorem reddunt, sed hostes suos dulciter pascunt; unde quidam ita interpretantur hunc locum, quod impii eorumque dulcedo sit dulcis cibus vermium, cui congruunt Hebræa, quæ alii ita vertunt, *capietur dulcore ejus vermis*. Sicut enim vermes avide et dulciter pascuntur corporibus mortuis in sepulcro : ita dæmones dulciter deglutiunt impios et torquent, eorumque fœdæ dulcedines convertuntur in nutrimentum vermis qui non moritur, et ignis qui non exstinguitur *Marc.* IX, 47, ac tortorum insufflantium illum. « Potest quoque, inquit S. Gregorius loco supra citato, apertius *vermis* nomine caro designari; unde homo *putredo* et filius hominis *vermis* dicitur : » sane quisquis putidas corporis voluptates anhelat, quid nisi vermes amat? Corpus agnatione proxime vermibus junctum esse sepulcra fatentur sincera veritate : ita « dulcedo illius vermes; » hinc fœdo Cupidini vincendo plurimum facit, ut hoc quod vivum quis diligit, quale sit mortuum expendat. Fecit hoc anachoreta, uti Hugo cardinalis in hujus loci commentario memorat, qui ad abolendam memoriam mulieris, quam dæmon illius animo identidem repræsentarat, tumulum jam sepultæ et tabescentis clam reseravit, et ablatam inde cadaveris partem toties naribus apposuit, quoties animum titillaret libido : et en, aiebat ipse sibi, « dulcedo tua vermes : » ita præsigni victoria seipsum triumphavit. Vere omnium luxuriæ deditorum « dulcedo vermes, » hoc est corpus brevi objiciendum vermibus pabulum; et quia homines impuri ac libidinum suarum servi talem amant dulcedinem, et in ea felicitatis suæ summam collocant, non erunt in recordatione apud Deum, ut ab eo præmium beatitudinis accipiant, sed conterentur velut lignum infructuosum, in flammas stygias dejiciendum, atque hoc est quod subjungit dicens :

Dulcedo carnalium vermes.

Impii non sunt in memoria apud Deum.

NON SIT IN RECORDATIONE. — Non erunt utique impii isti in memoria apud Deum, sic ut ullam ab eo accipiant usque in sempiternum liberationem aut consolationem; sed projecti et velut deleti a memoria divinæ pietatis sine misericordia conterentur, et consumentur perditione sempiterna, qui fructum bonum non fecerunt in tempore suo, ad quem proferendum fuerant conditi et in hac vita longo tempore clementer tolerati; ad eum modum quo arbores infructuosæ, quæ fructum non proferunt in tempore suo, tandem succiduntur, et in ignem mittuntur. Septuaginta pro *quasi lignum infructuosum* reddunt, ἴσα ξύλῳ ἀνιάτῳ, *sicut lignum insanabile*, quasi impius sanitatem salutemve respuat, frustraque moneatur, quemadmodum sterilis arbor quæ aruit incassum coleretur. Etenim patienter fert Deus, et tempus indulget; at ubi experientia constat impium indulgentia ad malum abuti, gravi Dei irascentis imperio succiditur, et tormentis tartareis excruciatur; cadaver vero ejus spolium mortis vermiumque ludibrium e penatibus ejicitur, et sepulcro conditur deformissimum et nudum, et decore omni spoliatum. Quod vidit canorus Isaias cap. I, et expressit, ex Sept. : « Erunt quasi terebinthus decidentibus foliis. » Terebinthus, ait S. Basilius, densa foliorum coma instructa elegantem et peramœnum intuentibus colorem ostentat, ramorum scabritiem obumbrantibus foliis, quæ cum hieme deciderunt, manet arbor sine formositate horrida, quam solus ignis exspectare videatur : ita illi qui externa quadam simulatione gloriam vulgi aucupantes, fortuna elati, et spoliis pauperum gloriosi, viridissimo veluti foliorum vestitu ornati, fimbrias suas et phylacteria magnificentissime et inanissime dilatant, cum externam illam pompam spiritus mortis ut sævi aquilones decusserint, nudi atque inopes remanebunt, et piorum oculis ut fœdi et irridendi objicientur.

Impii velut arbores infructuosæ exciduntur.

Vers. 21. Impii sunt etiam in steriles et viduas inhumani.

21. PAVIT ENIM STERILEM QUÆ NON PARIT, ET VIDUÆ BENE NON FECIT, — id est, depastus est ac spoliavit sterilem, satis alioqui per se malo sterilitatis afflictam : acerbissima enim pœna inter Hebræos olim, imo inter cæteros quoque homines censebatur sterilitas; tum ob alias causas (quas Maldonatus *in Luc.* cap. I, num. 25, solita brevitate perstringit) tum præsertim quia homines illius temporis sicut minus de æternitate cogitabant, ita magis suæ memoriæ in terris conservandæ studebant, quod per filios consequi se posse sperabant; unde si qua ratione illis orbari contingebat, incredibiliter angebantur. Hinc vel ipse Jobus, qui lethales fortunæ ictus immotus exceperat, quasi homo adamantinus, ut Origenes appellavit, ubi tamen filiorum mortem audivit, quasi loco stare non posset, præ dolore « surrexit, inquit textus, et scidit vestimenta sua, » uti habetur cap. I, 20, ubi vide quæ notavimus. Unde colligitur quanta olim fuerit pœna sterilitas, cui proxima censebatur viduitas : quare steriles aut viduas affligere ac spoliare immane semper scelus est habitum. Ait ergo improbos sine ullo metu aut reverentia Dei nullo denique pudore, qui illos respectu hominum contineat, malo esse penitus deditos, et in ejusmodi conditionis fœminas impetum facere, quæ injuriam propulsare nequeunt, omnique ope et subsidio ab hominibus destituuntur, quia eas sibi paratam esse prædam ducunt. Expresse autem loquitur de mulieribus sterilibus : nam si mulier liberos habeat, quamvis sit vidua, modo liberi fungantur officio, ecce illi præsidium paratum et scipionem senectutis, ut loquuntur; sed si mulier sit vidua et sterilis, desolata est.

Impii sterilem carnem pascunt, et animam viduam negligunt.

Mystice Titelmannus sterilem hoc loco *carnem*, viduam vero *animam* intelligit : totius quippe mali origo ipsis impiis hinc processit, quod carni nimium indulserint, animam vero et spiritum prorsus neglexerint : quia videlicet fovebant vitiosam carnem sive sensualitatem suam, quæ ex se tota est sterilis et infructuosa, ad omne bonum inhabilis, prona semper ad omne malum, quæ boni nihil de se parit, sed potius spinas et tribulos malorum desideriorum germinat. Istam quidem vilissimam meretriculam, sterile scortum, accurate paverunt, delicate enutriverunt, et quam diligentissime curaverunt, omnibus ejus desideriis obsequendo et satisfaciendo; pauperculam vero animam, quæ in hoc mundo est quasi desolata et vidua, donec peregrinatur a Domino, cui primum fuit desponsata et dedicata, hanc penitus neglexerunt, hujus non sunt miserti illi crudeles, neque ea quæ huic ad salutem potuissent conducere perficere voluerunt. Scorta etiam et meretriculas fornicarias non ad prolium generationem, sed ad voluptatem tantum carnis enutrierunt magnis sumptibus; viduis autem et pauperculis, quarum debuissent misereri, non præstiterunt misericordiam, imo ab ipsis rapuerunt quibus sua scorta alerent. Neque solum in femineum sexum solitarium et debilem fuerunt acres et acerbi, sed tantum etiam sibi juris et spiritus assumpserunt, ut viros etiam aggressi sint. Sequitur enim :

Vers. 22. Tyranni sunt in infirmos crudeles, in fortes violenti.

22. DETRAXIT FORTES IN FORTITUDINE SUA : ET CUM STETERIT NON CREDET VITÆ SUÆ. — Est vera descriptio tyranni, qui est in infirmos crudelis, in fortes vero violentus. Non solum enim grassatur sæva tyrannis in miseros et imbecillos, sed etiam potentiores, et opulentiores adoritur, ut eos de suo statu dejiciat. Illa nimirum rata lex tyranni, « excelsa quæque demetere, » ut procul omni suspicione et metu in infirmam et miseram plebem dominetur : qua de re sapienter scripsit Aristoteles lib. III *Politic.* cap. IX. Cæterum Jobi mens est hic ostendere, improbos, postquam pauperes, qui se tueri non possunt, et auxilio hominum destituti sunt, oppresserunt, audaciores fieri, et in feras immanes evadere, ita ut nemini parcant, in divites robustos, eosque qui auctoritate et dignitate pollent impetum faciant. Tum sane confusio est extrema, ita ut hoc unum agant, ut nimirum obvium quemque violentia plusquam belluina diripiant; nulla denique in illis humanitas, nullus pudor sit. Hæc autem nobis proponuntur, ut, cum ejusmodi exempla videmus, non perturbemur, sed potius adversus ejusmodi scandalum præmuniti cognoscamus Dominum permittere interdum, ut res ita sint involutæ et implicatæ, quo eo alacrius ad hæreditatem nobis promissam, ad quam vocamur, aspiremus. Cognoscamus igitur Deum nos omnibus mediis humanis spoliasse, ut in nobis ipsis dejiciamur et deprimamur, ad ipsum respiciamus, ipsum quæramus, ipse denique solus sit nobis portus et perfugium.

Tyrannorum persecutiones nos ad Deum confugere compellunt.

Ac sane æquum est providentiam Dei se in omnes mundi partes, summos et infimos ex æquo proferre; potest tamen illud animadverti, quomodo ii qui nocendi, prædandi, vim parvis et contemptis inferendi licentiam habuerunt, tandem se magnis etiam et nobilibus formidabiles reddant; et quidem hoc pacto Deus vult admonere illos qui habent facultatem pauperibus opitulandi ipsosque tuendi et defendendi, cum illis injuria infertur, quod si non se opponant, futurum sit ut lacessantur et impetantur, hoc est, præstent ipsimet culpam a se deserti et destituti pauperis, ut diripiantur, oculi ipsis, prout sunt meriti, eruantur : tum Deus illis ejusmodi retributionem mittendo glorificabitur. Verum quidem est interim confusionem magis ac magis augeri; sed tamen fideles in eo arcana Dei judicia, et quæ sunt supra captum judicii humani, possunt intueri, quod Deus ipsis verbo suo præluceat. Verumtamen, inquit, « cum steterit, » in prospera scilicet peccati et tyrannidis licentia, « non credit vitæ suæ; » quia tyrannus ob malam conscientiam omnia tuta timet : « Semper enim sæva præsumit perturbata conscientia, » ut Sapiens testatur *Sap.* XVII, 10 : « cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis; » siquidem reus a seipso peragitur impius, nec desunt gravissima indicia maleficiorum, cum sit conscientia mille testes, a qua prius quam a Deo damnatur.

Vers. 23. Impii abutuntur patientia Dei.

23. DEDIT EI DEUS LOCUM POENITENTIÆ, ET ILLE ABUTITUR EO IN SUPERBIAM : OCULI AUTEM EJUS SUNT IN VIIS ILLIUS. — Sugillat hic impiorum impœnitentiam, quæ illorum impietatem valde aggravat, et pœnam juste adauget ob contumaciam et contemptum divinæ benignitatis et longanimitatis, qua Deus illos exspectat multo tempore parcens illis et patienter sustinens, differensque ultionem, ut vel sic eos sua benignitate et longanimitate invitet ad pœnitentiam, nolens mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat : ipsi vero per obstinatam superbiam suam Dei longanimitate et benignitate non solum non utuntur ad pœnitentiam, verum etiam abutuntur ad culpam, occasionem ex eo arripientes liberius delinquendi, quod ultionem videant priorum peccatorum di-

ferri, sicque ad damnationis cumulum sibi convertunt, unde ad salutem proficere debuissent. Ad hujus loci expositionem conducit quod B. Gregorius hom. 11 *in Ezech.* scribit his verbis : « Misericors Deus tempus nobis ad misericordiam relaxat; sed cum gratiæ patientiam nos in augmentum vertimus culpæ, hoc ipsum tempus, quod ad parcendum pie disposuit, districtius ad feriendum vertit : ut quia reverti quis etiam spatio temporis accepto noluit, per hoc mala sua ad reatum augeat, per quod ea diluere potuit, si converti voluisset; unde scriptum est *Rom.* II, 5 : *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? secundum duritiam autem tuam et impœnitens cor thesaurizas tibi iram.* Ergo Dei benignitate abutens iram sibi Dei reprobus thesaurizat : quia dum ad pœnitendum tempus accipitur, et id tamen ad peccandum adhibetur, ipsum remedium gratiæ vertit ille in augmentum culpæ; unde et omnipotens Deus quia collata remedia conspicit ad culpæ incrementum trahi, ipsam benignitatem quam contulit in judicii districtionem vertit, ut inde post amplius feriat, unde nunc amplius exspectat : » ita S. Gregorius.

Impii longanimitatem Dei vertunt in augmentum culpæ et pœnæ.

Luculentam quoque loci hujus explanationem continet quod tradit B. Augustinus super illis verbis *Psalm.* CII : « Miserator et misericors Dominus, longanimis, et multum misericors : Quid, inquit, tam longanimum? Peccatur, et vivitur; accedunt peccata, augetur vita; blasphematur quotidie, et facit solem suum oriri super bonos et malos. Vocat undique ad correctionem, vocat undique ad pœnitentiam : vocat beneficiis creaturæ, vocat impertiendo tempus vivendi : vocat per lectorem, vocat per tractorem, vocat per intimam cogitationem, vocat per flagella correptionis, vocat per misericordiam consolationis. Sed observa ne longitudine misericordiæ Dei male vivendo sic tibi thesaurizes iram Dei, ut dixit Apostolus cum ait *Rom.* II, 4 : *An divitias benignitatis et longanimitatis ejus contemnis? Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit?* quod tibi parcit, putas quia places ei? *Hæc fecisti*, inquit *Psalm.* XLIX, 21, *et tacui*; suspicatus es iniquitatem quod ero tui similis : non placent mihi peccata, sed per longanimitatem quæro recte facta. Si statim punirem peccatores, non invenirem confessores. Ergo te Deus longanimitate sua parcendo ad pœnitentiam adducit; tu autem quotidie dicis *Eccli.* V, 8 : Finitur hodiernus dies, et sic ero etiam crastino die : non enim erit cras ultimus dies : et idem dicis tertio die : et subito venit contra te ira Dei. Fratres non tardetis converti ad Dominum : sicut enim qui præparant conversionem, et differunt, et fit in illis vox corvina, cras, cras : corvus enim ex arca missus non est reversus *Gen.* VIII, 6. Non quærit Deus dilationem in voce corvina, sed reversionem ad se, et confessionem in gemitu columbino : nam et columba missa fuit ex arca, sed reversa est ad eam. Quamdiu cras, cras? puta esse hoc ultimum cras : sufficiat quod vixisti usque ad hodiernum diem peccator : sæpe hoc audis, quotidie audis, et quotidie non corrigeris : tu enim secundum duritiam cordis tui et cor impœnitens thesaurizas tibi iram. Non sic tibi videatur Deus misericors, ut non videatur et justus. Audis *Psalm.* CII, 8 : *Miserator et misericors Dominus*, et gaudes; audi et illud : Justus et verax Dominus, et reddens unicuique secundum opera ejus : si gaudes ad superiora verba, ad hæc posteriora treme : sic enim misericors est et longanimis, ut sit etiam verax et justus. Sed tu thesaurizas tibi iram in die iræ : et quem nunc benignum contemnis, tunc experiere justum. » Hactenus ex S. Augustino.

Non ita innitendum misericordiæ, ut obliviscamur justitiæ.

Ponderandum hic nonnihil, quid sit Deum dare alicui locum pœnitentiæ, ut impœnitentis malitia magis elucescat, ubi nos legimus : « Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, » in Hebræo habetur, *dabit ei fiduciam, et innitetur*; vel ut Cajetanus vertit, *dabit ei securitatem*; vel ut Vatablus reddit, *dat illi confidentiam*, quæ omnia includuntur loco pœnitentiæ : nam cui Deus tempus pœnitentiæ tribuit non castigando pœnamque infligendo, simul et fiduciam præbet et confidentiam, imo et quodammodo securitatem, ut legit Cajetanus. Potuit damnare, et non damnavit : spem, confidentiam et quodammodo securitatem habere possem, quod non damnabit, si facti tantum me pœniteat. Unde merito locus, sive tempus pœnitentiæ, tempus fiduciæ, tempus confidentiæ, tempus securitatis potest appellari. Quod etiam tempus a D. Paulo vocatur *tempus acceptabile* II *Corinth.* VI, 2, vel ut est apud Isaiam cap. XLIV, 8, *tempus accepti*, id est *inducianum*, quas judex sua bona voluntate nobis tribuit antequam processus occludatur, et statuatur dies sententiæ; ob quod recte D. Paulus suadet, ut nullo modo illud præterlabi sinamus, sed omni instantia celeritateque sumamus : « Ecce nunc, inquit, tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, » ubi figenda est consideratio in illis duabus vocalis *ecce nunc*, q. d. Jam adest occasio, ne sinatis eam præterlabi : *nunc*, id est brevissima, non differenda in postremum, nunc adest; quis scit si postea aderit? « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, » in quibus negotiari possumus, et pro nobis agere, antequam veniat tempus sententiæ, et occludatur processus, causæque articulus finiatur : nunc negotiamini quando dies salutis sunt, ut inquit Budæus; in forensibus apud jurisperitos dicuntur *dies utiles* vel *legitimi*, in quibus dabantur dilationes ordinariæ ad dilatandam sententiam; sicut e contrario dies sententiæ dicebatur *dies cessionum* et *dies justus*. Negotiamini ergo, inquit Apostolus, nunc quando sunt dies salutis, dies dilationis, dies utiles, quos vobis Deus confert ad pœnitentiam agendam. Ergo Deus locum tribuens pœnitentiæ tempus communicat fiduciæ, et confidentiæ, et securitatis, et totius beneplaciti : quod cum ita sit, illoque statim

Locum tribuit pœnitentiæ quam ingens Dei beneficium.

Tempus pœnitentiæ est tempus fiduciæ, salutis, etc.

Tempus pœnitentiæ dies utiles et legitimi.

ad pœnitentiam uti deberet peccator, e contra, ut inquit Job, « abutitur eo in superbiam, » ex tali flore non mel, sed venenum eliciens, scilicet impœnitentiam et ansam peccandi : superbit, quia non castigatur, et ex Dei tolerantia libertatem ad amplius peccandum educit.

Pharao non tam flagellis quam eorumdem cessatione induratus fuit.

Notandum hic unde Pharao sumpserit occasionem ad se indurandum, contraque Deum peccandum, non utique ex malis quæ illi inferebantur, sed ex Dei benignitate, ob inducias quas illi concedebat *Exod.* 8, 15 : « Videns Pharao quod data esset requies (a ranis nempe) ingravavit cor suum, et non audivit eos. » Mirum ut ex requie, et ex bono, quod illi contulerat Deus, ex patientia nempe, qua illum sustinebat, ingravaverit cor suum, ut bene annotavit D. Augustinus lib. *Quæst. in Exod.*, qui hunc ponderans locum ait : « Hic apparet non illas tantum fuisse causas obdurationis cordis Pharaonis, quod incantatores ejus similia faciebant, verum etiam ipsam Dei patientiam, qua parcebat. » Ergo unde pœnitentiam debebat, inde obduirationem miser iste elicuit, exemplo confirmans suo Apostoli sententiam II *Corinth.* II, 16 : Dei nempe patientiam aliis esse odorem vitæ ad vitam, aliis odorem mortis ad mortem; unde recte *ibid.* S. Augustinus : « Patientia Dei secundum corda hominum quibusdam utilis ad pœnitentiam, quibusdam inutilis ad resistendum Deo, et in malo perseverandum : » alii per ipsam salvantur, alii damnantur; qua nulla major miseria. Sic pravum aliquando cor est hominis, ut ex suavissimo divinæ misericordiæ flore non mel, sed fel eliciat, quod impiis illis accidit qui oblatum sibi a Deo locum pœnitentiæ non admittunt, sed eo abutuntur in superbiam. Contra quos merito exclamat Paulus celeberrimam illam sententiam frequentissime a Patribus usurpatam ad commovendum terrendumque eos, qui peccare benignitate Dei ac longanimitate confisi perseverant *Rom.* II, 4 : « An divitias, inquit, bonitatis et patientiæ et longanimitatis ejus contemnis? » ubi *divitias* vocavit Paulus, secundum phrasim hebraicam, ingentem copiam et abundantiam; eoque vocabulo delectatus crebro usus est ad res divinas et spiritales translato : sic alibi *Rom.* XI, 12 appellat altitudinem divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei; et *ibid.* IX, 23, divitias gloriæ et misericordiæ, etc. Pro voce autem *bonitatis* græce est χρηστότητος, quæ vox proprie significat *benignitatem*, definiturque a philosophis *virtus, qua quis sponte ac benigne omnium utilitati expositus est*; et hinc putat Justinus martyr in *Apolog.* appellatos esse christianos quasi χρηστοτάτους, hoc est *commodissimos*, et utilissimos, et benignissimos erga omnes. *Divitiæ* igitur *bonitatis* Dei significant exuberantem ejus benignitatem, qua sponte largeque cumulat peccatores beneficiis suis. *Patientiam* Dei nominat, qua peccatorem ejusque sceleratam vitam tolerat; *longanimitatem* vero dicit, qua diu pœnam differt; diuque correctionem et emendationem exspectat.

Patientia Dei alii salvantur, alii damnantur.

Quas sint divitias bonitatis et patientiæ Dei.

Ergo primum Deus utitur erga peccatores benignitate, beneficia quæ ad vitam sustentandam pertinent non denegans eis, faciens oriri solem suum, et pluere super bonos et malos; nec solum temporalia, sed etiam spiritualia interius exteriusque suggerit, quibus a sceleribus cohiberi et revocari queant. Utitur etiam Deus patientia, græce ἀνοχῇ, latinis *tolerantia*, et, ut ita loquar, sustinentia, præsertim erga peccatores, qui ex aliqua ignorantia vel infirmitate peccant : utitur demum longanimitate erga eos qui peccant ex inveterata peccandi consuetudine, et ex malitia, non statim eis pœnam atque damnationem inferendo, vel ad ipsorum emendationem, vel in exemplum aliorum, vel ad bonorum exercitationem. Audi S. Anselmum istas Dei bonitatis et patientiæ et longanimitatis divitias breviter ita declarantem : « Divitiæ, inquit, bonitatis Dei in hoc manifestantur, quod tanta quotidie in terris mala faciunt homines, quibus tamen Deus et vitam conservat, et solem suum exhibet, et pluvias ministrat, multaque largitur bona, quasi blandiens eis, ut ad pœnitentiam eos per beneficia provocet : dives item monstratur patientia ejus, qui homines tot et tanta scelera facientes patienter sustinet : dives est et longanimitas ejus, quia non statim punit eos, sed exspectat ad pœnitentiam per multa tempora. Has porro Dei divitias contemnit, qui non eis utitur ad agendam pœnitentiam, sed ad vanam securitatem convertit, existimans aut non curare Deum res humanas, aut donare quod differt. » Sic ille.

Quam benigne Deus agat cum peccatoribus.

Docte similiter copioseque hanc Pauli sententiam tractans et declarans Hieronymus : « Ex hoc, inquit, loco apparet cur Deus toleret peccatores, et cum posset vel prohibere peccantes, vel inferre vindictam, mavult tamen eos converti ad pœnitentiam; sed num propterea tibi, o homo, blandiris de impunitate securus, quia Deus in præsenti non puniat, et tu longitudinem temporis et abundantiam bonitatis intuens putas jam non esse judicium? Audi Scripturæ sententiam II *Pet.* III, 9 : *Non tardat Dominus promissa, sed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam converti* : bonus est exspectando, justus est puniendo. Unde admonet Scriptura *Eccli.* V, 11 : *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem; subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te.* Et iterum : *Ne dixeris : Peccavi, et quid accidit mihi triste? Est enim Altissimus patiens redditor*, » etc. Id quod etiam Job hic significat dum addit : « Oculi autem ejus sunt in viis illius, » *q. d.* Impius quidem ob dilationem pœnæ sibi persuadet impunitatem, unde arrogans et superbus efficitur, sed non impune fert : nam Deus considerat perversas ejus vias, id est actiones, et alta mente reponit improba ejus facta, sicut dicit David *Psalm.* XXXIII, 17 : « Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum : » tempore enim suo contemptoribus illis justam inferet ultionem.

Vers. 24.

24. ELEVATI SUNT AD MODICUM, ET NON SUBSISTENT, ET HUMILIABUNTUR SICUT OMNIA, ET AUFERENTUR : ET SICUT SUMMITATES SPICARUM CONTERENTUR. — Nonnulli ex Hebræo legunt hæc active, *elevaverunt se*; quo insolescendi et superbiendi studium significatur : quamvis enim honor illis non deferatur, illi tamen honores anhele ambiunt, et arroganter usurpant, festinata fastigii ambitione turgentes. Addit « ad modicum, » id est tantillum durans. Igitur brevissimam illam exaltationem quis merito non despiciat, cujus deturbatio et ruina sublimitati proxima exsistit? Et subjungit : « Non subsistent : » pro quo aliqui ex Hebræo transcribunt, *nulli erunt*, vel *et non ipse*. Ita nimirum superborum celsitudo crescendo minuitur, dum ascendendo cadit : scilicet arbitrium cadendi elevatio est, quo enim sublimius ascendunt, eo simul profundius cadunt. Licet ergo, inquit, ad tempus modicum gloriosi in hac vita videantur atque florentes temporali prosperitate; post paululum tamen manifestante se Dei judicio non sunt permansuri stabiles in eadem illa felicitate; sed dejicientur ab illa sua gloriosa exaltatione in humilitatem maximam extremamque miseriam : sicut et cætera omnia quæcumque in hoc mundo magna videntur et florida, non diu in suo hujusmodi flore persistent, sed brevi peribunt, et ad nihilum redigentur, auferenturque et ejicientur de præsentis sæculi habitatione in profunda inferni, ubi sempiterna damnatione conterentur miseri atque perdentur; similes levibus aristis sive spicarum summitatibus, quæ ad tempus quidem videntur elevatæ, atque ipsis etiam granis optimis altiores, sed post mox desiccantur et in ignem conjiciuntur, granis bonis in horrea collectis. Veritas hæc plurimis aliis Scripturæ sacræ locis congruit, ut cum David ait *Psalm.* XXXVI, 2 : « Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint et exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient : quoniam tanquam fœnum velociter arescent; » et similia etiam apud Isaiam et alios prophetas passim occurrunt, et per se satis perspicua sunt. Ecquis enim non videat in brevi humanæ vitæ curriculo felicitatem impii longam esse non posse?

Superbi quo extrinsecus surgunt intrinsecus corruunt.

Impii ad modicum exaltati cito decidunt et pereunt.

SICUT SUMMITATES SPICARUM CONTERENTUR : — duo supplicia indicat, unum, quod est resectio spicæ a culmo; alterum, quod est tritura. Primo interitus impii, quo anima falce mortis præciditur, hoc est separatur a corpore; secundo tartareus cruciatus, quo anima proteritur sive torquetur, respondet. Cæterum hic expende, quomodo non dixerit *sicut spicas*, sed *sicut summitates spicarum*, quæ profecto non aliæ nisi aristæ, quas veluti sagittas cœlum versus spica videtur emittere, quibus undequaque septa ipsi olympo bellum inferre videtur; at tunc conteruntur, quando ad maturitatem segetes decollantur : sic utique superbi aristis similes tunc prorsus conterentur, quando amcontra cœlum velut aristæ elevantur : nam ut bene S. Gregorius lib. XVI *Moral.* cap. XV : « Superborum carnalis gloria dum nitet cadit, dum apud se extollitur, repentino interrupta fine terminatur. » Pulchre hoc ultimum dixit, tunc interrumpuntur quando amplius extolluntur, imo quando inter se superbi uniti (alias dissiti) ad ultimum electorum procedunt exterminium : nam, ut eleganter idem Gregorius lib. XVII, cap. XVI, ideo superbi aristis comparantur, quia licet ex eadem natura omnes, sicut aristæ ex spica, tamen inter se per invidiam semper sunt dissiti non secus ac ipsæ aristæ : « Hæ conjunctæ (inquit S. Doctor) prodeunt; sed crescendo paulisper a se rigidæ et hirsutæ disjunguntur, » id quod superbis exinde approprians subdit : « Superbi naturæ sibi communione conjuncti sunt; sed contra se vicissim crescendo dividuntur : alius quippe alium despicit, et alter in alterum invidiæ facibus ignescit; sed bonorum vitam unanimiter affligunt : adversum se quidem divisi sunt; sed tamen concorditer grana deorsum premunt. » Ast tunc excutientur et confringentur, quando ad judicii maturitatem decollantur.

Impii levibus spicis et fœno comparati in Scripturis.

Superbia hieroglyphicum.

Superbi inter se discordes ad sanctorum depressionem uniti.

Septuaginta locum hunc nonnihil aliter vertunt, in eamdem quidem sententiam, diversa tamen similitudine : pro eo enim quod Vulgatus posuit, *auferentur, et sicut summitates spicarum conterentur*, ipsi legunt, ἐμαράνθη δὲ ὥσπερ μολόχη ἐν καύματι, ἢ ὥσπερ στάχυς ἀπὸ καλάμης αὐτόματος ἀποπεσών, *emarcuit autem sicut malva in æstu, aut sicut de stipula spica decidens sponte sua*; aut sicut alii vertunt, *sicut spica a calamo sponte decidens*, ubi expende illud *sponte decidens*, hoc est suapte natura et conditione id exigente : nam ut primum spica non incolumis modo, sed etiam erecta sublimis et quasi victrix sursum tendat, quasi cœlo telum illatura; at postmodum sua sponte propriaque natura exigente arefacta languido collo est, et cervicem inclinat; quæ humanis bonis, potentiæ, gloriæ, altitudini, opibus, et regum gratiæ sic ex Seneca accommodes : « Cupiunt interim ex illo fastigio suo si tuto liceat descendere; nam ut nihil extra lacessat aut quatiat, in se ipsam fortuna ruit. » Aptius vero ex egregia S. Isidori Pelusiotæ imagine lib. II *Epist.* 126, monente : « Temulentum est quodammodo inter mortales bonum, ac nemine etiam concutiente vix consistit. » Pulchre *temulentum bonum*, non ea solum ratione, quod hominum mentes turbet, atque eos temulentos faciat, sui immemores, Deique oblitos, ut hunc in modum inquit Seneca lib. *De Provid.* cap. IV : « Cum omnia, quæ excesserunt modum, noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est : movet cerebrum, in vanas mentem imagines vocat; multum inter falsum et verum mediæ caliginis fundit; » sed etiam signatissime, quod non secus ac ebrius et temulentus homo ut nutet, labatur et cadat, nulla exterius impellente quatienteque manu opus habet, cum ipsemet sui impos nec constare sibi ac subsistere valeat : ita terrena bona, ut nihil extra lacessat aut quatiat, seipsis et sua sponte decidunt. De iniquis igitur temporalis gloriæ elatione tumentibus, sed tamen nulla in hac soliditate durantibus, dicitur recte : « Elevati sunt ad modicum, et non subsistent, » etc. Sermonem itaque concludens subdit :

Vers. 25.

25. QUOD SI NON EST ITA, QUIS ME POTEST ARGUERE ESSE MENTITUM, ET PONERE ANTE DEUM VERBA MEA? — Probaverat Jobus impios hic non statim semper scelerum suorum pœnas luere, neque illos solos in hac vita vexari, quin imo ipsos plerumque mira cum impunitate in hoc sæculo vitam sceleratam ducere, ac proinde non debere se criminis accusari, quod in statu florenti non perdurasset : neque enim status prosper justitiæ argumentum est, unde neque adversitas injustitiam arguit. « Quod si ita non est, » inquit Jobus, id est, hæc ita non se habere quis me convincet, et reum mendacem coram Deo peraget? quod ad plurimam justitiæ ac veritatis fiduciam procul dubio attinet. Possit etiam esse sensus talis, *q. d.* Vera quidem sunt quæ protuli; cæterum etsi longius a veritate exsularent, nemo vestrum vel aliorum hominum posset verba mea falsitatis arguere, et tanquam falsa in divinum rapere tribunal. Quod quidem licet non satis rationi consonum videatur (cum facile possent quidem amici respondere Jobo; si vera protuleris, nemo forsitan erit qui possit te falsitatis arguere; si tamen oratio tua a vero aberret, quilibet poterit eam in judicium trahere, et falsitatis accusare); nihilominus approbante Gregorio, Jobus etiam falsitatis errore supposito, jure meritissimo contra illos excipit, quos fabricatores mendacii et falsorum dogmatum auctores esse convicit : « Justus namque, inquit S. Gregorius, etsi quid unquam delinquendo loquitur, dignum non est ut ab injustis et prave viventibus judicetur; unde sanctus vir amicorum superbiam deprimens, non solum si ita est, verum etiamsi ita non est ut protulit, nequaquam se reprehendi posse confidit : quia nimirum illi recte falsa redarguere possunt, qui falsa agere nesciunt : nam correctionis ausum contra fallaciam perdunt qui adhuc fallaciter vivunt. »

Culpa careat qui alium accusat.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Baldad ex infinita Dei sublimitate et creaturarum vilitate probat hominem Deo comparatum non debere, imo nec posse mundum censeri vel justum.

1. Respondens autem Baldad Suhites, dixit : 2. Potestas et terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis. 3. Numquid est numerus militum ejus? et super quem non surget lumen illius? 4. Numquid justificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? 5. Ecce luna etiam non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus : 6. Quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis?

Vers. 1 et 2.

1 et 2. RESPONDENS AUTEM BALDAD SUHITES DIXIT : POTESTAS ET TERROR APUD EUM EST, QUI FACIT CONCORDIAM IN SUBLIMIBUS SUIS. — Quoniam Job ab amicis condemnatus ad Dei judicium provocabat, apud quem jus suum pro certo affirmabat se obtenturum; ab hac opinione eum amici duplici argumentorum genere abducere conati sunt, scilicet argumentis petitis ex adjunctis ipsius Jobi, majestatem, potentiam, æquitatem et sapientiam Dei prædicantes, Jobi e contrario infirmitatem, arrogantiam et alia scelera atque flagitia commemorantes. Iisdem nunc viis insistens Baldad nihil hic novum adducit, sed tantum iterat quæ ab aliis sæpe et a seipso prius fuerant objecta : ait enim potentem esse Deum atque terribilem : potestatem porro illi summam esse ex eo probat, quia « facit concordiam in sublimibus suis. » Quæ sint ista *sublimia* obscurum est : quidam cœlos intelligunt, qui cum varios habeant inter se, imo et contrarios motus, quorum alii tardissime, alii velocissime suos versant atque conficiunt orbes, et cum vario se nutu in alias atque alias cœli plagas contorqueant, est tamen inter illos incredibilis concordia atque concentus, quod sane nisi ab omnipotenti manu fieri non posset. Et quidem qui primi mobilis, firmamenti, planetarum, qui contrario motu cientur, ordinem in propriis conversionibus, quas motus ratio neque retardat neque accelerat, attente contemplatur, facile miratur concordiam illam divina potentia sapientiaque dignam, cernitque majestatem, quæ immania corpora regit, et quo vult sine ullo negotio vertit, esse timendam, ut merito dicatur terror esse apud eum qui facit concordiam in sublimibus suis.

Quam mirabilis sit in cœlestibus orbibus concordia.

Mystice autem concordia hæc orbium cœlestium ad superioris hominis partem mirifice temperatam, quam theologi mystici *cœlum* appellant, apte traducitur : admirabilis quippe concordia est,

Mystici cœli concordia in intellectus et